

1412 ๕๒๙๗

อภินันทนาการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

0401

29 SEP 2006

วิทยานิพนธ์

ของ

น.ส. ปรียากร ไกรสังข์

คณะสังคมศาสตร์	
มหาวิทยาลัยนเรศวร	
วันลงทะเบียน	29 SEP 2006
เลขทะเบียน	0401
เลขเรียกหนังสือ	50 ๙๙๐๓๓๕

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	
มหาวิทยาลัยนเรศวร	
วันลงทะเบียน	10 พ.ย. 2543
เลขทะเบียน	431079
เลขเรียกหนังสือ	DS 554-43

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘

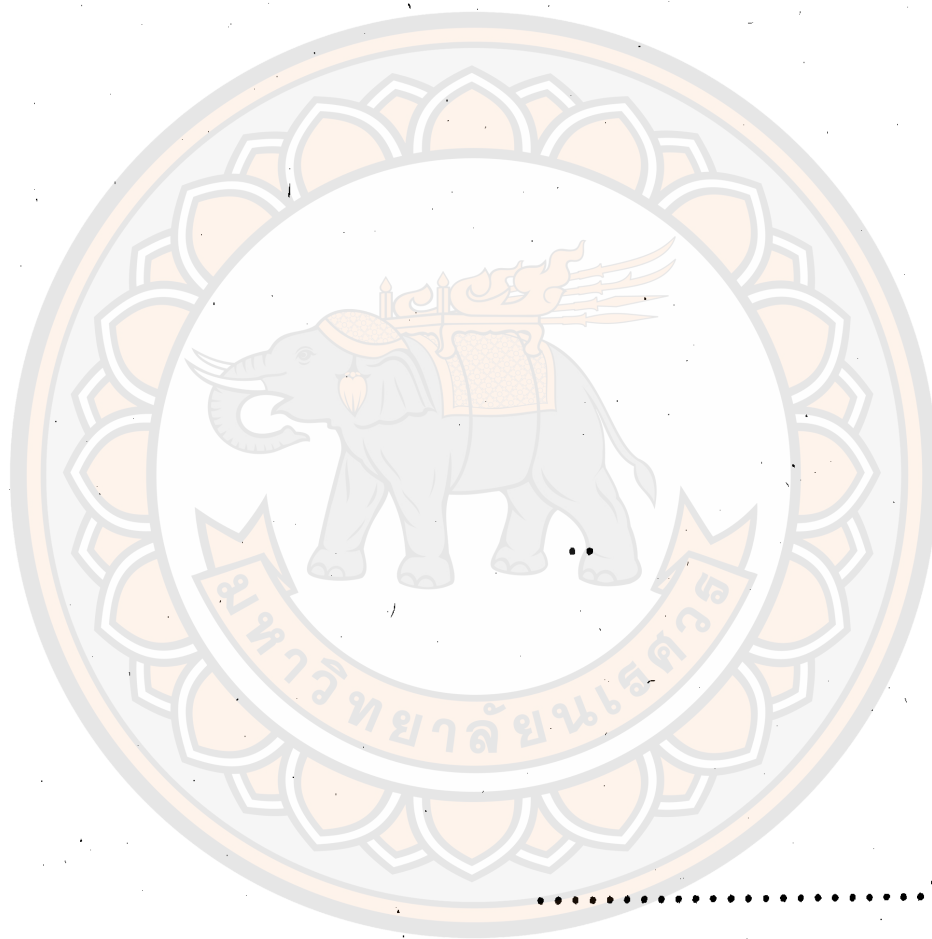
05 5๙5.5

ป4๙๓ค

2528

63

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัย-
ศรีนครินทรวิโรฒได้

.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(อาจารย์เฉลิม พงศ์อาจารย์)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์-
เฉลิม พงศ์อาจารย์ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา โดยให้ข้อคิดเห็นแนะนำตลอดจนการ
แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งสำเร็จลงด้วยดี ผู้เขียนขอกราบ
ขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ. ที่นี้

อนึ่งผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาลัทธิธรรมศาสตร์และ
หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิบูลย์โลกที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่เขาพเจ้าตลอด
เวลาในการค้นคว้าไว้ ณ. ที่นี้ด้วย

ปริยากร ไกรสังข์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘

บทคัดย่อ

จุดมุ่งหมายของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็คือต้องการที่จะศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยแบ่งออกเป็น

- ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมร
- บทบาทของไทยในการขยายอิทธิพลในดินแดนเขมร
- ปัญหาการปกครองเขมรและปฏิกิริยาของเขมรที่มีต่อไทย
- ผลกระทบจากการแทรกแซงของชาติตะวันตกต่อความสัมพันธ์ไทยกับเขมร

จากการศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ได้ใช้เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้วประเภทพงศาวดารและนอกจากนั้นก็ใช้เอกสารชั้นรองประกอบด้วย

ผลจากการศึกษาทำให้เราทราบว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรนั้น ได้ปรากฏมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว คือตั้งแต่สมัยก่อนสมัยสุโขทัยแต่ช่วงนี้ความสัมพันธ์ยังอยู่ในลักษณะไม่เด่นชัด มาจนกระทั่งสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยนี้ไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัดเพราะตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา เขมรได้ตกเป็นเมืองขึ้นตลอด เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี ๒๓๑๐ เขมรก็แยกตัวเป็นอิสระได้ทำการปกครองกันเอง แต่ทำได้ไม่นานก็เกิดรบกันแย่งชิงความเป็นใหญ่ ฝ่ายหนึ่งได้มาขอพึ่งไทยซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นเป็นโอกาสดีจึงเข้าช่วยเหลือ และก็สามารถดึงเขมรกลับมาเข้ามาเป็นประเทศราชของไทยได้อีกครั้งหนึ่ง ตอนปลายสมัยกรุงธนบุรีทางเขมรเกิดจลาจล ซึ่งไทยก็ได้ยกกองทัพไปช่วยปราบจลาจลยังไม่ทันสำเร็จก็ต้องยกกำลังกองทัพกลับ เนื่องจากทางด่านกรุงธนบุรีได้เกิดจลาจล เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้สถาปนาเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ได้ยกกองทัพไปตีเขมรและก็สามารถเข้าไปมีบทบาทในเขมรและมีมากกว่าสมัยใด ๆ และตั้งแต่นั้นมาไทยก็เป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์เขมรพอมายังสมัยรัชกาลที่ ๒ เขมรหลุดจากอำนาจไทยไปฝากใญ่พวน พอมายังสมัยรัชกาลที่ ๓ ไทยกับญวนก็ได้เกิดสงครามกันในดินแดนเขมร ซึ่งไทยก็สามารถเอาชนะญวนและสถาปนา กษัตริย์ปกครองเขมร หลังจากนั้นมาโลกก็เข้าสู่ยุคจักรวรรดินิยมชาวตะวันตกได้พากันเข้ามาจับจองดินแดนเพื่อเป็นอาณานิคม ซึ่งชาติที่เข้ามาปกครองแถบเขมรและเวียดนามก็คือฝรั่งเศส เมื่อยึดเวียดนามได้แล้วก็อ้างเอาเขมรอีกด้วย จึงทำให้เขมรต้องตกเป็นของฝรั่งเศสและถึงผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรอีกด้วย

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทนำ

๑	ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เขมร	๑
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เขมรในสมัยกรุงสุโขทัย	๑
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เขมรในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอน พ.ศ. ๒๑๑๒	๖
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เขมรในสมัยกรุงศรีอยุธยาหลัง พ.ศ. ๒๑๑๒	๑๐
	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เขมรในสมัยกรุงธนบุรี	๑๕
๒	บทบาทของไทยในการขยายอิทธิพลเหนือดินแดน เขมร	๑๗
	ไทยสนับสนุนนักกองศึกสงวน	๒๓
	ไทยสนับสนุนนักกองศึกและนักกองศึกวางแทนพระอุทัยราชา	๒๕
	ไทยสนับสนุนนักกองศึกวาง	๒๗
๓	ปัญหาการปกครอง เขมรและปฏิกริยาของ เขมรที่มีต่อไทย	๓๐
	ปัญหาการปกครอง เขมรสมัยอยุธยา	๓๐
	ปัญหาการปกครอง เขมรสมัยกรุงธนบุรี	๓๒
	ปัญหาการปกครอง เขมรสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	๓๔
	ปฏิกริยาของ เขมรที่มีต่อไทย	๓๗
๔	ผลกระทบจากการแทรกแซงของชาติตะวันตก	๔๑
	ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส	๔๑
	ฝรั่งเศสยุคล่าอาณานิคม	๔๑
๕	บทสรุป	๔๗
	บรรณานุกรม.....	๕๑

บทนำ

ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศแถบอินโดจีน อันประกอบด้วย ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม ใ้มีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วเนื่องจาก ประเทศเหล่านี้มีความใกล้ชิดกันทางค่านประวัติศาสตร์และค่านอื่น ๆ

ไทยกับเขมรได้ปรากฏความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เพราะได้ ปรากฏว่ามีชนชาติไทยอพยพมาจากทางเหนือลงมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา^๑ เมื่ออพยพ มาอยู่ใหม่ก็ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของเขมร ซึ่งกษัตริย์ของเขมรก็ได้ตั้งอุปราชมาประจำที่เมือง ละโว้ ต่อมาเมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เขมรก็เสื่อมอำนาจลงจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ ชนชาติไทยรวมกำลังเข้มแข็งขึ้นที่กรุงสุโขทัยโดยอยู่ภายใต้การดูแลของพ่อขุนศรีนาวนำถม แต่หลัง จากสิ้นสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม เขมรก็ทวนกลับขึ้นเข้ามาใช้อำนาจอีก โอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถม คือพ่อขุนผาเมืองไ้รวมมือกับพ่อขุนบางกลางทาวจึงอำนาจทางการเมืองกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อ มาถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงพระองค์ไ้ยกทัพไปตีนครธมซึ่งเป็นเมืองหลวงของเขมรในสมัยนั้น แต่ พ่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจเขมรก็แยกตัวออกเป็นอิสระ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรจะปรากฏเด่นชัด มากในสมัยอยุธยา เพราะสมัยนี้เขมรได้ตกเป็นประเทศราชของไทยตลอดระยะเวลาที่ไทยมีอำนาจเข้ม แข็ง^๒ เช่นสมัยของสมเด็จพระนเรศวรในสมัยนี้ไทยเราไ้เข้าไปมีอิทธิพลเหนือเขมรอย่างเห็นได้ชัดคือ พระนเรศวรไ้เป็นผู้แต่งตั้งผู้ปกครองเขมร แต่หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เขมรแยกตัวเป็นอิสระ^๓ ทางเขมรเมื่อไ้แยกตัวออกเป็นอิสระก็ไ้ทำการปกครองกันเองไ้ไม่นานก็ เกิดการแย่งชิงกันเป็นใหญ่ทำให้เกิดจลาจลขึ้น ไ้มีเขมรฝ่ายหนึ่งมาขอพึ่งไทย ซึ่งขณะนั้นตรงกับสมัยของ พระเจ้ากรุงธนบุรีพระองค์จึงเห็นเป็นโอกาสที่จะดึงเขมรไ้เข้ามาเป็นรัฐบริวารเหมือนก่อน ใน สมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีไ้ยกกองทัพไปตีเขมร ๒ ครั้ง ซึ่งครั้งแรกพระยาอภัยภักดีและพระยาอนุชิต

^๑ แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ หน้า ๒๗

^๒ สงบ ส่องเมือง ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๔๑

^๓ เสถียร ศุกุลโสภณ ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ หน้า ๔๒

ราชาเป็นผู้นำทัพไปตีแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากทราบข่าวลือว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตจึงยกทัพกลับ
ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๑๔ พระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตีเขมรด้วยพระองค์เองและตีได้สำเร็จสามารถแย่ง
ตั้งผู้ปกครองเขมรด้วยพระองค์เอง เมื่อมาถึงสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไทยเราได้เข้าไปมีบทบาท
บาทในเขมรมากกว่าในสมัยใด ๆ ผู้ปกครองเขมรมีความจงรักภักดีต่อไทย แต่พอหลังจากสิ้นสมัยของพ
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไปแล้วเขมรก็เริ่มกระด้างกระเดื่องต่อไทย เนื่องจากความผูกพันกันระหว่าง
พระมหากษัตริย์ไทยกับเขมรไม่แน่นแฟ้นเหมือนก่อน และนอกจากนั้นเขมรยังหันไปฝักใฝ่
ญวน มีผลทำให้ไทยเกิดกรณีขัดแย้งกับญวนในดินแดนเขมรเพราะต่างฝ่ายก็ขยายอิทธิพลไปยังดินแดน
เขมรเหมือนกันจนกระทั่งเกิดสงครามระหว่างไทยกับญวนในดินแดนเขมร ซึ่งตรงกับสมัยของพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรหยุดชะงักลงเมื่อเขมรได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสถึง
แม้ว่าในระยะต่อมาเขมรจะได้รับเอกราช แต่ไทยก็ไม่สามารถที่จะกลับเข้าไปมีความสัมพันธ์ดังเดิมได้
เนื่องจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ณั้้นผู้เขียนจึงเห็นว่า ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้นเป็นช่วงเวลาที่สำคัญจึงสมควรที่จะนำมาศึกษา เนื่องจากเป็นยุคสุดท้ายของไทยที่เข้าไปมีบทบาท
ในดินแดนเขมร เพราะหลังจากสมัยนี้ไปแล้วไทยกับเขมรก็จะมีโอกาสที่จะกลับมามีความสัมพันธ์กันดัง
เดิมได้จึงคิดว่าสมควรนำมาศึกษาและเผยแพร่ความรู้ให้ขยายกว้างออกไป

ในการศึกษาผู้เขียนได้ทำการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นประเภทพงศาวดาร พร้อมกระนั้นก็ไ้
ใช้เอกสารชั้นรองมาประกอบการศึกษาคด้วย สำหรับเนื้อหาของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ผู้เขียนได้เน้นสภาพทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่แต่ก็มีด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยก่อนรัตนโก
สินทร์ตอนต้นว่ามีมาอย่างไร
๒. เพื่อศึกษาแนวนโยบายของไทยในการขยายอิทธิพลไปปกครองเขมร โดยเฉพาะในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น
๓. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากการที่ชาติอื่นขยายอิทธิพลเข้าไปในเขมรแล้วมีผลกระทบต่อไทย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลจากการศึกษาค้นคว้าจะทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ
เขมรดียิ่งขึ้น ซึ่งสามารถที่จะนำมาเป็นแนววิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อันจะทำให้มีผู้
ศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งจะเป็นการขยายความรู้ในแวดวงประวัติศาสตร์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาค้นคว้าเหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
๒. ศึกษารายละเอียดในสาเหตุที่ไทยเข้าไปมีอิทธิพลในเขมร
๓. ศึกษาถึงการขยายอิทธิพลของชาติอื่นสู่เขมรแล้วส่งผลต่อไทย

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าใช้วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (historical approach)
และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา
ค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (primary sources) เป็นหลักและใช้ข้อมูลที่เป็นเอก
สารชั้นสองประกอบด้วย

สถานที่ทำการศึกษาค้นคว้า

๑. หอสมุดแห่งชาติ
๒. หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๓. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิชญ์โลก
๔. แหล่งอื่น ๆ เท่าที่จำเป็น

บทที่ ๑

ภูมิหลังประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรได้ปรากฏมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งแบ่งออกเป็นสมัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรสมัยสุโขทัย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยสุโขทัยในสมัยสุโขทัยเริ่มขึ้นเมื่อ สมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ปรากฏชนชาติไทยคือพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา^๑ ซึ่งในบริเวณนี้มีอิทธิพลของเขมรอยู่ก่อนแล้ว โดยได้ขยายอำนาจทางการเมืองมาทางลุ่มน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ หรือประมาณตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมื่ออพยพมาในระยะแรกไทยก็ต้องยอมอยู่ภายใต้การปกครองของเขมร เพราะในระยะเวลาที่ไทยยังไม่มีกำลังที่เข้มแข็งพอที่จะต่อสู้ขับไล่อิทธิพลของเขมรออกไป ประกอบกับเขมรก็มีกษัตริย์เข้มแข็งได้แก่ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ พอมาถึงตอนปลายสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ อำนาจทางการเมืองก็เริ่มเสื่อมลง สาเหตุที่เสื่อมก็เพราะต้องทำสงครามกับพวกจามจนทำให้พระองค์ต้องถอนกำลังออกจากลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชนชาติไทยรวมกำลังเข้มแข็งขึ้นที่กรุงสุโขทัยอยู่ภายใต้การดูแลของพ่อขุนศรีนาวนำถม^๒ เมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ กษัตริย์ต่อมาที่ปกครองเขมรก็คือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ ซึ่งในระยะนี้เขมรอ่อนแอมากทางอาณาจักรสุโขทัยก็มีอำนาจเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นที่วันเกรงคอพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ เป็นอย่างยิ่งเพราะพระองค์ทรงเกรงว่ากษัตริย์ผู้ปกครองสุโขทัยจะขยายอำนาจออกจากบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา เพื่อป้องกันการขยายอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยพระองค์จึงขอทำไมตรีกับอาณาจักรสุโขทัย โดยพระราชทานราชธิดาคือพระนางสิงขรมหาเทวีพร้อมด้วยยศและราชทินนาม^๓ ให้แก่โอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถมคือพ่อขุนผาเมือง ซึ่งการ

^๑ แดงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ หน้า ๒๗

^๒ เฉลิม พงศ์อาจารย์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๕๕

^๓ ๓

พระราชทานของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ นี้ปรากฏอยู่ในจารึกวัดศรีชุมว่า "ให้ชื่อแก่พระสหายเรียกชื่อ ศรีอินทราทิตย นามเดิมกรมแดงอุฎาเมือง เมื่อก่อนมีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรประะให้ลูกสาวชื่อนางสิงขรมหาเทวีกับขรรค์ชัยศรี ให้นำมณียรัตแกพอขุนผาเมือง"

ในระยะต่อมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยสิ้นสมัยของพ่อขุนศรีนาวนำถม ซึ่งแต่เดิมนั้นเขมรเกรงต่อการขยายอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยถึงกับยอมทำไมตรีด้วย แต่มาในระยะหลังนี้เขมรดลัดเข้ามาอำนาจเหนือสุโขทัยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนำโดย ขอมสมาค โขัญฉ้าง เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่จะรับภาระหน้าที่ดูแลสุโขทัยต่อจากพ่อขุนศรีนาวนำถม ซึ่งก็คือพ่อขุนผาเมืองผู้เป็นโอรสก็ได้พยายามหาหนทางที่จะขับไล่อิทธิพลของเขมรให้ออกไปจากบริเวณนี้ โดยร่วมมือกันกับพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยางและก็สามารถขจัดอิทธิพลของเขมรออกไปจากบริเวณนี้ได้สำเร็จ หลังจากนั้นมาพ่อขุนผาเมืองก็ได้มอบให้พ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรสุโขทัย นอกจากนั้นพ่อขุนผาเมืองยังได้มอบพระนามที่ได้รับพระราชทานมาจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ อีกด้วย ดังนั้นจึงปรากฏว่าภายหลังพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นครองราชย์แล้วจึงทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตยเป็นกษัตริย์ปกครองสุโขทัยต่อมา

ในสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตยสุโขทัยคงจะยังมีอาณาเขตไม่กว้างขวางนัก เพราะไม่ปรากฏความสัมพันธ์กับเขมรในช่วงนี้ ต่อมาเมื่อถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ก็ได้ทรงขยายพระราชอาณาเขตให้กว้างขวางออกไป ซึ่งจากการขยายอาณาเขตของพระองค์นี้มีผลทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรอีกครั้งหนึ่ง โดยในปี พ.ศ. ๑๘๘๓ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ได้กรีธาทัพไปตีนครธม ผลปรากฏออกมาว่าเขมรพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ซึ่งในเรื่องนี้ได้ปรากฏในจดหมายเหตุของ

๑ นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น(๒) หน้า ๒๕๔

๒ ก. หน้า ๒๐

๓ ทวีช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยกับเขมร หน้า ๑๐๐

เจิว ทา กวน ว่า "เมื่อ ๑๘๘๓ พระเจ้ากรุงจีน(ราชวงศ์ทงวน) ส่งทูตมายังประเทศเขมร แล้วเล่ากันว่า ในการศึกเมื่อเร็ว ๆ นี้ทัพไทยได้เผาหมู่บ้านเรือนในบริเวณเมืองหลวงเสียมาก"

จากการยกทัพไปตีนครสมของพอลูนรามคำแหงในครั้งนี้ ทำให้เขมรตกเป็นประเทศราชของไทยและทางอาณาจักรสุโขทัยก็ได้ส่งเชื้อพระวงศ์ออกไปปกครองนครสม

ในระยะต่อมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง รัฐที่สถาปนาขึ้นมาใช้อำนาจแทนก็คืออยุธยา ผู้ที่สถาปนาอยุธยาก็คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยสุโขทัยขาดช่วงลง เพราะเขมรไปมีความสัมพันธ์กับอยุธยา ในระยะที่เขมรได้มามีความสัมพันธ์กับอยุธยานี้ตรงกับสมัยของสมเด็จพระบรมนิพนธ์พท แต่พอหลังจากสิ้นกษัตริย์พระองค์นี้ไปแล้วสุโขทัยกับเขมรก็ได้กลับมามีความสัมพันธ์กันอีกครั้งหนึ่ง สุโขทัยกับเขมรจะสิ้นความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ก็เมื่อใดถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๘๑

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยกรุงศรีอยุธยาช่วงก่อน พ.ศ. ๒๑๑๒

แต่เดิมอยุธยาเป็นเมืองที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัย แต่ต่อมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงอยุธยาแยกตัวออกเป็นอิสระ และตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อจากสุโขทัย สิ่งหนึ่งที่กรุงศรีอยุธยาจะต้องกระทำก็คือ การหามิตรประเทศไว้เพื่อป้องกันการปราบปรามเมืองที่ตั้งตัวเป็นอิสระของสุโขทัย พระเจ้าอู่ทองจึงทำไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งในบรรดาประเทศเหล่านั้น เขมรก็รวมอยู่ด้วย โดยกษัตริย์ของเขมรที่ปกครองในขณะนั้นก็คือสมเด็จพระบรมนิพนธ์พท พระองค์ได้ทรงยินยอมรับไมตรีจากอยุธยาเพราะในขณะนั้นสุโขทัยก็เสื่อมอำนาจลงแล้วจึงไม่ขึ้นต่อใคร นับว่าเป็นครั้งแรกที่เขมรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับไทยในฐานะที่เป็นมิตรต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์ก็เป็นไปด้วยดีตลอดมาจนกระทั่งเมื่อสมเด็จพระบรมนิพนธ์พท ได้สิ้นสวรรคตลงอยู่ในราชสมบัติ

ทวิช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยกับเขมร หน้า ๑๐๐

๒นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น(๒) หน้า ๘๒

ได้ ๕ ปี กษัตริย์พระองค์ใหม่ของเขมรก็คือ สมเด็จพระศรีราชวดี ซึ่งเป็นราชอนุชาได้เสวยราชสมบัติสนององค์พระเชษฐภคินีในราชสมบัติได้ ๓ เดือนก็สวรรคต กษัตริย์องค์ต่อมาได้แก่ พระบรมล่ำพองราชา เมื่อพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ทำการเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศจากอยุธยากลับไปสู่ชโยทิตอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในขณะนั้นกษัตริย์ของสุโขทัยก็คือพระยาเลอไทย การเปลี่ยนแปลงนโยบายของพระบรมล่ำพองนั้นก็เนื่องมาจากพระองค์ทรงเห็นว่า ทั่วไปเมื่ออยุธยา มีอำนาจมากขึ้นอยุธยา ก็จะขยายอาณาเขตออกกว้างกว่าเดิมและอาณาจักรของพระองค์ก็จะต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยาอย่างแน่นอน เมื่อพระองค์ได้ทรงใคร่ครวญเหตุการณ์แล้วพระองค์จึงหันกลับมา มีความสัมพันธ์กับสุโขทัยอีกครั้ง เพื่อที่จะดวงศุลย์อำนาจกับอยุธยา กดรที่พระบรมล่ำพองทำการเปลี่ยนแปลงนโยบายเช่นนี้ได้ปรากฏในพงศาวดารพระราชพงศาวดารว่า ขอมแปรพักตร์ อยุธยาในขณะนั้นยังคงอยู่ในสมัยของพระเจ้าอู่ทอง พระองค์ก็ตระหนักว่าถ้าพระองค์ไม่ทรงรีบจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปแล้วไซ้ พระองค์ก็จะต้องพบกับศึกหนักอย่างแน่นอน ดังนั้นพระองค์จึงได้ออกคำสั่งให้สมเด็จพระรณมศวรยกทัพไปตีนครธม (พระนครหลวง) ในปี พ.ศ. ๑๘๕๕ กองทัพไทยยังไม่ทันตั้งค่ายก็ถูกเขมรตีทัพหน้าแตกร่นมาปะทะทัพหลวง จากการที่ถูกลูกศรยิงมาในครั้งนี้มีผลทำให้ต้องสูญเสียพระศรีสวัสดิ์ แก่ชาวกันพูชาธิบดี เมื่อข่าวการถูกเขมรตีทัพหน้าและต้องถอยร่นลงมายังอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จึงให้ขุนตำรวจออกไปเชิญขุนหลวงพะงั่วซึ่งไปปกครองที่เมืองสุพรรณบุรีให้รีบยกกองทัพไปช่วยพระราเมศวรที่เขมร

พอป็นรุ่งขึ้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ก็เสด็จยกกองทัพหนุนออกไปสมทบอีกทัพหนึ่ง กองทัพไทยล้อมเมืองนครธมอยู่เกือบปีก็สามารถตีนครธมได้ และกวาดคอกครัวพลเมืองเขมรมายังกรุงศรีอยุธยาราว ๕๐,๐๐๐ คน พระบรมล่ำพองราชาของเขมรสิ้นพระชนม์ในระหว่างที่กองทัพไทยล้อมเมือง

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารพระราชพงศาวดาร

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จึงแต่งตั้งราชบุตรของพระบรมล้าพงษ์ราชาให้เสวยราชย์ในนครมทง
พระนามว่า พระเจ้าเปาโลร์^๑ เรื่องราวตอนที่ไทยยกทัพไปตีนครมทงนี้ได้ปรากฏในราชพงศาวดาร
ของกัมพูชา ซึ่งก็ตรงกันกับที่ปรากฏในพงศาวดารไทย ในพงศาวดารกัมพูชานั้นระบุว่า เมื่อพระบรม
ล้าพงษ์ราชาเป็นกษัตริย์ได้ ๑๑ ปี สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา(พระรามาธิบดีที่ ๑) กษัตริย์เมือง
ไทยได้ยกกองทัพมาล้อมกรุงกัมพูชาธิบดี(นครมทง)ศึกโคตติคนครตลอดปี พ.ศ. ๑๘๕๖ จึงเสียกรุงแก่
กษัตริย์เมืองไทย สมเด็จพระบรมล้าพงษ์ราชาเสด็จสู่สวรรคตในเวลานั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
จึงให้กวาดท่อนครัวเขมรพาเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยาราว ๕๐,๐๐๐ คนและสมเด็จพระรามาธิบดีได้
ทรงเสกให้พระเจ้าบาสาทรครองราชสมบัติ^๒

ในปี พ.ศ. ๑๘๕๘ พระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ได้ยกทัพไปตีเขมรล้อมนคร
หลวง(นครมทง)อยู่นานถึง ๘ เดือนจึงตีได้และได้ตั้งราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินเขมรขึ้นเป็นพระเจ้า
แผ่นดิน^๓

ต่อมาหลังจากสิ้นสมัยของขุนหลวงพะงั่วแล้วพระเจ้าทองด้วง ซึ่งเป็นพระราชโอรสได้ครอง
ราชต่อมา แต่ก็มีโอกาสอยู่ในราชสมบัติเพียง ๘ วันก็พระราเมศวรปลงพระชนม์(พระราเมศวรซึ่งได้
ถูกขับไล่ไปโดยขุนหลวงพะงั่ว)^๔ หลังจากพระราเมศวรได้กระทำกรียคเอาพระราชอำนาจกลับคืนมา
จึงขึ้นเสวยราชย์อีกครั้งหนึ่งซึ่งเป็นครั้งที่ ๒ ในระหว่างที่เป็นกษัตริย์ปกครองเป็นครั้งที่สองนี้พระองค์
ได้ทำศึกกับหัวเมืองทางลานนาคือเชียงใหม่ ส่วนเหตุการณ์ทางคานเขมรหลังจากที่พระบรมราชาธิราช
ที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ได้ยกกองทัพไปตีเมืองนครมทงแล้วก็ตกเป็นประเทศราชของไทย เมื่อทราบข่าวว่า
ทางกรุงศรีอยุธยาได้เปลี่ยนแผ่นดินใหม่ก็เตรียมป้องกันศึกไทยที่จะลงไปตีคนครหลวงอย่างรีบด่วน
พระบามสมเด็จพระบรมราชาธิราชกษัตริย์เขมรก็ได้กระทำกรียการย้ายราชธานีไปตั้งที่เมืองบาसान(อยู่เหนือเมือง

^๑กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกัมพูชา หน้า ๗๕

^๒วัน วลิต พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต หน้า ๓๘

^๓ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ไทยก่อนยุคละวัติศาสตร์จนถึงสิ้นอยุธยา หน้า ๑๘๘

พนมเปญ) ใน พ.ศ. ๑๕๓๑ ซึ่งมีทางเรือหนีต่อไปได้โดยสะดวก นับว่าเป็นครั้งแรกที่เขมรย้ายราชธานีจากนครหลวง^๑ ในระยะแรกที่พระราเมศวรขึ้นมาเป็นกษัตริย์ปกครองในครั้งนั้นพระองค์ยังมีได้หนีไปจัดการกับเขมรโดยทันทีทันใด แต่พระองค์ได้ยกทัพไปปราบปรามเชียงใหม่ที่เป็นเมืองประเทศราชของไทยแต่เกิดความกระ้างกระเถื่องต่อไทย เขมรก็กำเริบถือโอกาสยกกองทัพเข้ามาตีไทยทางด้านเมืองชลบุรี ซึ่งเรื่องราวในตอนนี้นำปรากฏอยู่ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศว่า "ขณะนั้นพระยาก็พ่ายเข้ามาถึงเมืองชลบุรีกวาดคอนเอาครัวอพยพหญิงชายในเมืองชลบุรีและเมืองจันทบุรี คนประมาณ ๖๐๐๐-๗๐๐๐ กลับไปยังเมืองกัมพูชาธิบดี"^๒

เมื่อสมเด็จพระราเมศวรเสด็จยกทัพกลับจากเมืองเชียงใหม่ได้ทราบการกระทำของกษัตริย์ผู้ปกครองเขมรที่ทรงพระพิโรธเป็นอย่างมาก พระองค์จึงได้มีพระบัญชาให้ยกทัพไปตีเขมร ในปี พ.ศ. ๑๕๓๓ และสามารถเอาชนะผู้ปกครองเขมรได้จึงได้ให้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นทัพหน้าอยู่รั้งเมือง ส่วนพระองค์นำตัวอุปราชและราชโอรสของผู้ปกครองเขมรกลับคืนพระนครศรีอยุธยา^๓

เมื่อสมเด็จพระราเมศวรยกทัพกลับไปแล้ว เจ้าพระยาญาติก็รวมผู้คนไปตั้งราชธานีขึ้นที่เมืองพนมเปญ ใน พ.ศ. ๑๕๓๓ นั้นเขมรได้หนีไปฝักใฝ่ญวนเพราะในระยะนั้นญวนกำลังมีอำนาจเข้มแข็งและได้เข้ามาปกครองอาณาจักรจามปาทำให้มีอาณาเขตติดต่อกับเขมร จึงเป็นไปได้ว่าเขมรในช่วงนี้มามีความสัมพันธ์กับญวน และญวนก็ได้ยกกองทัพเข้ามารบกับพระยาศัยมรังษ์ผู้รั้งเมืองหลายครั้ง ในระยะต่อมาพระยาศัยมรังษ์จึงได้กวาดต้อนครัวอพยพทั้งกองทัพกลับมายังกรุงศรีอยุธยา^๔ เขมรจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญวนในสมัยของเจ้าสามพระยาที่ไดยกกองทัพเข้าไปตีเขมรอีกและได้ให้โอรสของพระองค์คือนครอินทร์ปกครอง แต่ต่อมาได้ถูกลอบปลงพระชนม์ เขมรได้ย้ายเมืองหลวงต่อไปอีกคือ

^๑บริหารเทพธานี, พระ ประวัติชาติไทย หน้า ๑๕๖

^๒หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ หน้า ๘

^๓บริหารเทพธานี, พระ ประวัติชาติไทย หน้า ๑๕๗

^๔ก.

ไปอยู่ที่เมืองละแวก ในสมัยของพระมหาจักรพรรดิพม่ายกกองทัพเข้ามารุกรานไทย ขณะที่ยกกำลัง
 ทำศึกกับพม่า เจ้าพระยาละแวกได้ถือโอกาสยกทัพมากวาดต้อนเอาครอบครัวและทรัพย์สินของชาว
 ไทยแถบเมืองปราจีนบุรี^๑ เนื่องจากกำลังติดพันอยู่กับศึกพม่าจึงมิได้กระทำการตอบโต้โดยทันทีแต่
 พระองค์ต้องยกกองทัพไปตีเขมรอย่างแน่นขสน หลังจากทำศึกกับพม่าสิ้นสุดลง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕
 พระมหาจักรพรรดิจึงได้ยกกองทัพไปตีเขมรเป็นการแก้แค้น ซึ่งกษัตริย์เขมรก็ยังคงเป็นพระยาละแวก
 เมื่อไทยยกไปตีเขมรก็ยอมแพ้และได้ถวายนักสูโหสัทนราชบุตรไว้เป็นตัวจำนำ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ทรงรับเลี้ยงนักองทั้งสองไว้เป็นราชบุตรบุญธรรม ให้นักสูทันไปปกครองเมืองสวรรคโลก^๒ หลังจากนั้น
 เป็นต้นมาอำนาจทางการเมืองของไทยตกไปเป็นของพม่าจึงทำให้เขมรแยกตัวออกเป็นอิสระ

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑

หลังจากไทยเสียเอกราชแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ ไทยนั้นได้รับความบอบช้ำจากสงคราม
 ครั้งนี้มาก กษัตริย์ผู้ปกครองไทยในฐานะประเทศราชของพม่าต้องตกอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ สมัยนี้ผู้คนใน
 อยุธยาที่เหลืออยู่เนื่องจากถูกพม่ากวาดต้อนไปมากมาย กล่าวได้ว่าสมัยพระมหาธรรมราชาตอนที่เสีย
 กรุงใหม่ ๆ เป็นสมัยที่ไทยเราได้รับความบอบช้ำมาก และเป็นสมัยที่เขมรรุกรานไทยบ่อยที่สุดในประ
 วัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา^๓ ซึ่งในสมัยของพระมหาธรรมราชาไทยเราก็กยังมีใ้ใคร่ทำการโต้ตอบประการ
 ใด เขมรเมื่อเห็นว่าไทยเราไม่โต้ตอบก็ใ้ใจกระทำการฮึกโหมเป็นการใหญ่ ในปี พ.ศ. ๒๑๑๓ เขมร
 นอกจากจะยกเข้ามาตีที่นครนายกแล้วยังได้ยกมาตีที่นครราชสีมาอีก แต่ไทยได้รับผลดีจากการยกเข้ามา
 ตีของเขมรในช่วงนี้เพราะทำให้ครอบครัวของคนไทยที่แตกกระจายในตอนเสียกรุงครั้งที่ ๑ ได้กลับเข้า
 มาสู่กรุงศรีอยุธยาอีก

พ.ศ. ๒๑๑๔ กองทัพไทยไปร่วมตีกรุงศรีสัตนาคณหุดกับพม่าสมัยพระเจ้าบุเรงนอง พระยา
 ละแวกกษัตริย์เขมรก็ยกทัพเรือเข้ามาช่วยไทยอีก ได้รุกรานถึงพระประแดง ชนบุรี นนทบุรี กองทัพไทย

^๑ ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสิ้นอยุธยา หน้า ๑๕๕
^๒ หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ หน้า ๑๐
^๓ ถนอม อานามวัฒน์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๕

ไปต่อท่านก็มี เจ้าเมืองยโสธรราชธานี แแต่กำลังฝ่ายไทยน้อยกว่าจึงแพกลับมา ในที่สุดกองทัพเขมรก็ยกเข้าถึงชานพระนครศรีอยุธยาตั้งทัพอยู่ที่ควมบลนายการ แต่ถูกปืนใหญ่จากป้อมนายการจึงทำให้เขมรต้องถอยทัพหนีไป^๑ จะเห็นพฤติกรรมทางการเมืองของเขมรว่า ถ้ายามใดเรายกทัพไปที่อื่นเมื่อเขมรรู้ก็จะกรีธาทัพมาล้อมตีไทยทันที หลังจากปี พ.ศ. ๒๑๑๘ ไปแล้วเขมรก็เปลี่ยนแผ่นดินอันเนื่องมาจากการสิ้นสวรรคตของพระยาละแวก ผู้ที่ขึ้นมาเป็นกษัตริย์สืบต่อมาคือพระสัสดา ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระยาละแวก เมื่อขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ก็ยกทัพมาตีไทยโดยให้พระยาอุเทสราชากับพระยาจันจันตุเป็นแม่ทัพยกเรือเข้ามาพลประมาณ ๓๐,๐๐๐ ยกเข้าตีเมืองเพชรบุรี แต่พระศรีสุนทร ฤาไชย ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเพชรบุรีกับกรมการเมืองทั้งหลายแแต่การรบพุ่งป้องกันเป็นความสามารถ กองทัพเขมรยกเข้าปล้นเมืองอยู่ ๓ วัน ทหารก็ตายมากไม่สามารถเอาชนะเมืองเพชรบุรีได้ พระยาจันจันตุก็มิกล้าที่จะกลับไปยังเมืองเขมรอีก เนื่องจากไปให้คำมั่นสัญญากับพระเจ้าสัสดาว่าจะท้องตีเพชรบุรีให้ไค้ถาไมไค้กัโหลงโหลงถึงชีวิต พระยาจันจันตุกลัวตายถากลับไปยังเขมรอีก จึงไค้อพยพครอบครัวมาที่กรุงศรีอยุธยา^๒ เหตุการณ์ช่วงนี้ปรากฏในหลักฐานทางเขมรซึ่งให้ความไม่ตรงกันกับทางหลักฐานฝ่ายไทย ซึ่งต่างเขมรระบุว่ากษัตริย์เขมรไค้ยกกองทัพเข้ามาโจมตีและมีชัยกลับ ไค้ไค้กวาคก่อนครอบครัวมาถาวยพระองค์ด้วย^๓ พระยาจันจันตุนี้ในตอนที่ไค้ถากลับหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาและสมเด็จพระนเรศวรไค้เสด็จตาม ซึ่งน่าจะหนีไปไค้ทางหลักฐานฝ่ายไทยมากกว่า

พ.ศ. ๒๑๒๔ พระเจ้าบุเรงนองสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรไค้เสด็จไปพม่าแทนพระราชบิดาทางเขมรทราบก็ยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรี กองทัพไทยไค้ยกไปช่วยทางเมืองเพชรบุรีแแต่แม่ทัพนายกองขาดความสามัคคีตีทัพของพระยาละแวกจึงตีเมืองของไทยทางชายแดนตีไค้ที่นครราชสีมาและสระบุรี สมเด็จพระนเรศวรจึงมีพระบัญชาให้พระชัยบุรีเจ้าเมืองชัยบาดาลกับพระศรีอมรินทร์เจ้าเมืองศรีเทพยกไปตีไค้ตอบจนเขมรพ่ายแพ้ไป^๔

^๑ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย หน้า ๑๕๘

^๒หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ หน้า ๑๒๘

^๓กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๕๑

^๔ไพฑูรย์ มีกุล อ.ก. หน้า ๑๕๘

สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ และยกกองทัพไปตีเมืองหงสาวดี เขมรโคตรพุดติกรรมของตัวเองคิดว่าได้ทำความเจ็บแค้นและความไม่ไว้วางใจให้กับไทยเป็นระยะเวลาครั้งแล้วครั้งเล่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรได้ทรงประกาศอิสรภาพจากพม่าแล้วกษัตริย์ของเขมรก็ตระหนักดีว่า ถ้าหากฝ่ายไทยห่างจากการรบกับพม่าเมื่อใด เมื่อนั้นแหละที่กองทัพไทยจะต้องยกไปตีเขมรอย่างแน่นอน โดยเหตุนี้เองนักพระสัตตางษัตริย์ของเขมรจึงได้แต่งทูตเข้ามาขอเป็นไมตรีกับไทย ในฐานะเป็นมิตรประเทศเสมอกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๘ แมกการเขามาขอทำไมตรีของกษัตริย์เขมรสมเด็จพระมหาธรรมราชาจะไม่เชื่อก็ตาม แต่ก็เป็นที่จะต้องรับไมตรีนี้ไว้ เพราะในขณะนั้นกรุงศรีอยุธยา กำลังเตรียมการป้องกันให้พ้นภัยจากกองทัพพม่าคานหนึ่งอยู่แล้ว ถ้าปฏิเสธก็จะเป็นการสร้างชาติศึกอีกคานหนึ่งย่อมไม่เป็นการสมควร ดังนั้นพระองค์จึงทรงยอมรับไมตรีของเขมรไว้ทั้ง ๆ ที่ไม่ไว้วางพระทัยนัก ปรากฏว่าในระยะต่อมาอีกไม่นานความเป็นไมตรีกันระหว่างไทยกับเขมรก็ต้องสิ้นสุดลง เนื่องมาจากสมเด็จพระนเรศวรทรงชักเคืองพระทัยที่พระศรีสุพรรณมาราช ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระนักรัตนาแห่งเขมรได้เข้ามาเจริญไมตรีแล้วกลับทำตัวเสมอสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรทรงชักเคืองจึงกระทำกรประกาศโดยตัดศรีมะเขลยที่จับได้จากการรบที่เชียงใหม่ นำมาเสียบลงตรงเรือพระที่นั่งของพระศรีสุพรรณมาราช เป็นเหตุให้พระศรีสุพรรณเกิดน้อยพระทัยคิดอาฆาต เมื่อกลับถึงเมืองละแวกโคกทราบทูลเรื่องนี้ให้พระยาละแวกทราบ พระองค์ก็ทรงพิโรธจึงทำให้พระราชไมตรีที่เพิ่งรื้อฟื้นประสานขึ้นมาใหม่เมื่อไม่นานมานี้ก็ เริ่มมีรอยร้าวมาแทนโดยมาจากทางกัมพูชาอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๓๒ พระเจ้าหงสาวดีได้ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาทางเขมรทราบเรื่องนักพระสัตตาก็ให้เจ้าฟ้าทะละหะเป็นแม่ทัพ นำทัพมาตีเมืองยราวจีนบุรี โดยเข้าใจว่ากรุง

ในแถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ หน้า ๖๘

๒. ในแถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ หน้า ๖๘-๖๙

เขมรจึงจะคอยข้าเคิมไทยตามเคย ทางสมเด็จพระนเรศวรจึงทรงให้พระยาศรีไสยณรงค์
กับพระศรีราชเคโชนำทัพออกไปต่อต้านทัพเขมรที่ถอยทัพกลับไป เมื่อเสร็จศึกมาในปีเดียวกัน
นั้น สมเด็จพระนเรศวรพร้อมกับพระอนุชาจึงยกกองทัพไปตีเมืองละแวก และล้อมเมืองละแวก
อยู่ ๓ เดือนแต่ก็ไม่สำเร็จเพราะขาดเสบียงอาหารจึงต้องยกทัพกลับ แต่การไปตีเขมรในครั้งนี้
ก็มีผลดีทางคานสามารถรัฐสภาพภูมิประเทศของเขมร อันจะเป็นผลดีในการรบต่อไปว่าจะใช้ยุทธ
วิธีแบบใด

เมื่อเสร็จศึกมาแล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ได้จัดเตรียมกองทัพเพื่อไปตีเขมร
เพื่อเป็นการลงโทษนักพระสัตถาให้สาสมกับที่ได้ช่วยโอกาสกระทำร้ายต่อไทยในขณะที่กรุงศรีอยุธยา
กำลังตกอยู่ในภาวะคับขัน ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๑๓๖ กองทัพไทยก็ได้ยกไปตีเขมร ซึ่งเรื่องราวใน
ตอนนี้ก็ได้ปรากฏในหลักฐานของฝ่ายเขมรว่า สมเด็จพระนเรศวรได้ยกทัพมีไพร่พลสามแสน ซึ่งผล
ออกมาก็คือสามารถตีโคหลายเมืองโดยกษัตริย์ของเขมรมิยอมให้ปะทะกับกองทัพของไทย โดยเปิด
ทางให้กองทัพไทยเข้าเมือง แต่กองทัพของพระนเรศวรก็ได้ปะทะกับกองทัพของพระยาละแวกทำให้
ผู้คนของเขมรได้แตกกระจาย ส่วนพระยาละแวกนั้นได้เสด็จหนีไปลงเรือพร้อมด้วยราชบุตรและ
พระมเหสีโดยเสด็จไปยังเมืองศรีสุนทร^๒ เหตุการณ์ตอนนี้จากหลักฐานฝ่ายไทยได้กล่าวว่าการเสด็จ
ไปตีละแวกในครั้งนี้ว่าพระองค์ได้จับพระยาละแวกนักพระสัตถาและพระศรีสุพรรณมาชิราชได้ และ
ได้กระทำพิธีปฐมกรรมแก่พระนักสัตถา ส่วนพระศรีสุพรรณมาชิราชได้เอามาไว้ที่กรุงศรีอยุธยาพร้อม
กับได้กวาดต้อนผู้คนมาไว้ที่กรุงศรีอยุธยาอย่างมากมาย^๓

เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์แล้วก็น่าที่จะเป็นไปได้จากหลักฐานฝ่ายไทยมากกว่า เพราะ
ทางเขมรบอกวาที่หนีไปนั้น แต่ที่แน่ ๆ ราชบุตรของพระนักสัตถาคือพระสุธรรมราชาต่อมาได้ขึ้นเป็น
กษัตริย์ของเขมรองค์ต่อมา ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระนเรศวรได้จับพระนักสัตถาและกระทำพิธี

^๑จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา
หน้า ๒๑๖

^๒กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกัมพูชา หน้า ๕๘

^๓จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ล.ก. หน้า ๒๕๘

ปฐมกรรม การปฐมกรรมในที่นี้อาจทำเป็นพิธีเท่านั้น แล้วจึงไต่เตงตั้งราชบุตรของพระองค์ขึ้นเป็น
 กษัตริย์แทน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในช่วงนี้จึงไม่มีปัญหาเพราะเขมรยอมเป็นเมืองขึ้น
 ของไทย จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๑๘๖ ทางเขมรเกิดจลาจลสมเด็จพระนเรศวรจึงมีพระบรมราช
 โองการให้จักษุกองทัพไปปราบเขมรในครั้งนี้ด้วย^๑ ในปี พ.ศ. ๒๑๙๓ สมเด็จพระศรีธรรมราชา
 ไคยกกองทัพเข้ามาตีเมืองนครราชสีมา ไค้ทำการกวาดต้อนครอบครัวของไทยไปยังเขมรอีก เมื่อ
 เขมรไค้เข้ามารังแกไทยอีกเช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่กำลังตกอยู่ในฐานะเมืองขึ้นอยู่ พระเจ้าปราสาททอง
 พระองค์ก็ไค้ยกกองทัพไปปราบเขมรอีกเช่นกัน หลังจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงสมัยของสมเด็จพระนา
 รายณ์ เขมรเกิดจลาจลอีกแต่พระองค์ปราบไม่ทันสำเร็จเนื่องจากพระองค์สิ้นสวรรคตก่อน มาถึง
 สมัยของขุนหลวงหาวัดสระก็เกิดจลาจลในเขมรอีก ซึ่งไทยก็ไค้จักษุกองทัพไปช่วย สาเหตุของการ
 เกิดจลาจลในครั้งนี้ก็คือ พระธรรมราชาธิบดีเกิดวิวาทกับนักแก้วฟ้า ซึ่งนักแก้วฟ้าได้รับการสนับสนุน
 จากกองทัพของญวน และสามารถยึดเอาเมืองกันพูชาไว้ได้ พระธรรมราชาธิบดีนำนักกองทัพของราช
 บุตรหลบหนีไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ทางกรุงศรีอยุธยาจึงไค้ยกกองทัพไปยังกันพูชา และก็สา
 รารถทำให้พระธรรมราชาธิบดีกลับไปปกครองไค้ตามเดิม^๒ เขมรเกิดความวุ่นวายอีกในสมัยของพระเจ้า
 อยู่หัวบรมโกศ เนื่องจากสักกองค้อมนำทัพญวนมาแย่งชิงเมืองกันพูชาจากพระรามธิบดี คนของพระรา
 มาธิบดีไค้หลบหนีมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ ซึ่งไทยก็ไค้ยกกองทัพไปช่วยเหลือทำ
 นักกองค้อมยอมสวามิภักดิ์ ไทยกับเขมรในสมัยของพระเจ้าเอกทัศนี้ไค้มีเรื่องเกี่ยวข้องกันโดย
 เฉพาะอย่างยิ่งเป็นสมัยที่ไทยเสื่อมที่สุด จึงไม่สามารถที่จะเข้าไปมีอิทธิพลเหนือเขมรไค้ดังแต่ก่อน
 และทางฝ่ายเขมรเองก็มิไค้มาขอความช่วยเหลือจากไทยเช่นกัน ยิ่งในระยะต่อมากรุงศรีอยุธยาไค้
 เสี่ยงแก่พม่าครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ภัยแล้ว เขมรกับไทยก็ซัดกันอย่างสิ้นเชิงจนกระทั่งมาถึง
 สมัยกรุงธนบุรีจึงปรากฏความสัมพันธ์กันอีกครั้งหนึ่ง

^๑ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย หน้า ๒๐๑

^๒ประกอบ ไช้ประการ พระมหากษัตริย์ไทย หน้า ๓๘๓

ง. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรสมัยกรุงธนบุรี

หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี ๒๓๑๐ แล้ว ไทยกับเขมรก็มีใ้ปรากฏความสัมพันธ์กันจนกระทั่งเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสามารถกู้เอกราชได้เป็นผลสำเร็จในปีเดียวกันนั้น และได้ตั้งเมืองหลวงใหม่ขึ้นที่กรุงธนบุรีพระองค์ถูกใจแข็งไปยังเขมร โดยจุดประสงค์ของพระองค์ต้องการให้เขมรส่งตนไม่เงินตนไม่ทองเหมือนเดิม (สมัยอยุธยา) ทางสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงตอบปฏิเสธในการส่งเครื่องบรรณาการ โดยอ้างว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้มีเชื้อกษัตริย์ของอยุธยาอันมีมาแต่เดิม การตอบปฏิเสธของสมเด็จพระนารายณ์ทำให้ พระองค์ทรงกริ้วมาก จึงได้โปรดให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ (ตอนหลังได้เป็นพระยาจักรี) กับพระยาอนุชิตราชา (ตอนหลังได้เป็นพระยาสุรสีห์) เป็นแม่ทัพยกไปตีเขมรในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ ซึ่งขณะนั้นเมืองหลวงของเขมรอยู่ที่พิบูลไทมาศ ทัพไทยสามารถตีได้เมือง เสียมราฐ พระตะบอง โพนสีตัว พอทราบข่าวลือว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้สวรรคตที่เมืองนครศรีธรรมราชจึงได้ยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรี^๒

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๔ ภายหลังจากที่กองทัพไทยยกกลับมาจากการยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ในครั้งแรกแล้ว ก็โปรดให้จัดการยกกองทัพไปตีเขมรอีกครั้งหนึ่งหลังจากการตีครั้งแรกไม่ประสบความสำเร็จ ในครั้งนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงไปช่วย โดยเจ้าพระยาจักรีเป็นผู้คุมกองทัพ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้ที่คุมกองทัพเรือไปมีพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพยกไป ได้เข้าตีเมืองกำพงโสม เมืองบันทายมาศ และเมืองพนมเปญได้ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันบนทางกองทัพยกก็ได้ตีเมืองพระตะบอง เมืองโพนสีตัว จนถึงเมืองบันทายเพชร ครั้นกองทัพไทยได้เขมรกลับคืนมาเป็นประเทศราชอีกครั้งหนึ่ง โดยพระรามราชา (นักร้องคน) เป็นเจ้ากรุงกัมพูชา ส่วนสมเด็จพระนารายณ์เจ้ากรุงองค์เดิมนั้นได้หนีเข้าไปในญวน แต่ต่อมาได้ขอสวามิภักดิ์จึงได้โปรดให้เป็นมหาอุปโยรช นักร้องธรรมเจ้านายนำคัญของเขมรอีกพระองค์หนึ่งเป็นพระมหาอุปราช^๓

^๑ เสื้อน ศุภโสภณ ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ หน้า ๕๓

^๒ ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๖๕

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๓ กรุงกัมพูชาได้เกิดจลาจลขึ้น เนื่องมาจากแต่เดิมสมเด็จพระนารายณ์ราชากับสมเด็จพระรามาธิบดีราชิงราชสมบัติกัน แล้วสมเด็จพระรามาธิบดีราชิงราชสมบัติเข้ามายังไทย ประกอบกับพระนารายณ์ราชาไม่ยอมรับพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ยอมรับเป็นกษัตริย์ด้วย ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ยกกองทัพไปตีเขมรได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และก็ได้แต่งตั้งให้สมเด็จพระรามาธิบดีราชิงราชสมบัติเป็นกษัตริย์ของเขมร ส่วนพระนารายณ์ราชาทรงได้รับแต่งตั้งเป็นพระมหาอุปโยราช และนักกองธรรมเป็นมหาอุปราช ซึ่งเหตุการณ์จลาจลนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากได้มีคนร้ายลอบฆ่าพระมหาอุปราชและต่อมาไม่นานมหาอุปโยราชก็เป็นโรคปัจจุบันสิ้นชีพิตักษัยพระองค์หนึ่ง ความหวาดระแวงกันซึ่งมีมาแต่ก่อนนี้ทำให้บรรดาขุนนางซึ่งโดยมากเป็นพวกของมหาอุปโยราช ได้พากันเข้าใจว่า สมเด็จพระรามาธิบดีราชิงราชสมบัติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในเรื่องนี้จึงได้ก่อการกบฏขึ้น โดยจับสมเด็จพระรามาธิบดีราชิงราชสมบัติไว้แล้วจึงอัญเชิญนักกองธรรมซึ่งเป็นโอรสของสมเด็จพระนารายณ์ราชาขึ้นครองราชย์แทนต่อมาโดยมีผู้สำเร็จราชการแทนคือ ฟ้าทะละหะ(มู) ซึ่งผู้นี้เป็นผู้มีฐานะเป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพล แต่เนื่องจากว่าผู้สำเร็จราชการผู้นี้เป็นผู้รักใฝ่บุญอยู่แล้ว เมื่อขึ้นมาเป็นผู้สำเร็จราชการจึงมีผลทำให้เขมรเริ่มตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญวน ซึ่งเมื่อเหตุการณ์ได้กลับมาเป็นเช่นนี้รัชทายาทที่ย่อมที่ไม่อาจที่จะทนดูได้ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้โปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกพร้อมด้วยพระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระประสงค์ที่จะให้เป็นกษัตริย์เขมร แต่เนื่องจากในช่วงนี้เขมรตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญวน เมื่อไทยยกกองทัพไปตีเขมร ทางฝ่ายเขมรก็ได้ส่งชาวไปยั้งญวนทันทีโดยขอใหญ่วนนำกองทัพมาช่วยเขมรด้วย ทางญวนก็ได้ส่งทัพมาช่วยเขมรโดยได้ส่งกองทัพเรือไปตั้งมั่นอยู่ที่พนมเปญ ทางกองทัพไทยผู้ที่ทำหน้าที่ยกทัพหน้าไปก็คือทัพของเจ้าพระยาสุรสีห์ที่ยกตามฟ้าทะละหะไปนั้น พอทราบข่าวว่ามีกองทัพญวนขึ้นมาตั้งมั่นอยู่ที่พนมเปญ เพื่อแทรกแซงเหตุการณ์ในครั้งนี้จึงได้รับส่งชาวไปยั้งเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก แต่ยังไม่ทันที่กองทัพไทยกับญวนจะประทะกัน สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงให้ยกทัพกลับยังกรุงธนบุรี เนื่องจากทางกรุงธนบุรีได้เกิดจลาจล และก็เป็นกำลังความรู้สึกความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยกรุงธนบุรีด้วย

บทที่ ๒

บทบาทของไทยในการขยายอิทธิพลเหนือเขมร

ในสมัยกรุงธนบุรีก็พยายามที่จะเข้าไปมีอิทธิพลยังดินแดนเขมร และก็สามารถนำเอาเขมรกลับมาเป็นเมืองขึ้นของไทยได้อีกครั้งหนึ่ง แต่ต่อมาทางเขมรได้เกิดจลาจลทำให้อำนาจทางการเมืองของไทยต้องตกไปอยู่ในมือของเขมร สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงมีรับสั่งให้พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไพร่พลไปตีเขมร โดยแยกออกเป็น ๓ ทิศ คือสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกไปทางนครวัด พระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ยกไปทางเมืองบันทายเพชร และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมืองกระพงสวาย ทางด้านเขมรเมื่อตกอยู่ในสภาพผู้ถูกรุกรานจึงได้ขอความช่วยเหลือไปยังญวน ซึ่งญวนก็ได้ส่งกองทัพมาช่วย แต่ยังมีทัพที่ทางกองทัพไทยกับญวนจะปะทะกันสมเด็จพระเจ้ามหาจักรพรรดิก็ต้องยกทัพกลับกรุงธนบุรี เนื่องจากทางกรุงธนบุรีเกิดจลาจล

หลังจากเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกปราบยุคเข็ญในกรุงธนบุรีได้สำเร็จ บรรดาขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาชนต่างพร้อมใจกันน้อมเกล้าอัญเชิญสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นกษัตริย์สืบต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงพระนามว่าสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หลังจากพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์แล้วพระองค์ก็ได้ทรงดำเนินนโยบายที่จะขยายอำนาจทางการเมืองสู่เขมรเหมือนกับกษัตริย์องค์ก่อน ๆ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ เขมรเป็นประเทศที่อยู่กลางระหว่างไทยกับญวน ซึ่งถ้าหากไทยได้เขมรเข้ามาไว้ในอำนาจหรือได้เขมรมาเป็นพวกเดียวกับไทยแล้ว ไทยก็จะปลอดภัยจากการรุกรานของญวนมากยิ่งขึ้น เขมรจะเป็นค่าน้ำในการยับยั้งมิให้ญวนขยายอำนาจมายังไทย การที่ญวนสนใจขยายอิทธิพลมายังดินแดนเขมรนี้ ได้กลับเป็นผลดีกับไทยในแง่ที่ว่า ญวนต้องคอยยุ่งอยู่กับเขมรจึงไม่มีโอกาสคิดรุกรานไทย มิฉะนั้นแล้วไทยจะต้องตกอยู่ในฐานะอัตรายคือต้องทำศึก ๒ คาน คานหนึ่งคือพม่า และอีกคานหนึ่งคือญวน ซึ่งจะเหมือนกับเขมรต้องพะวงป้องกันทั้งไทยและญวน

นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ หน้า ๑๖

๒. ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๘๗

ใน พ.ศ. ๒๓๑๖ เกิดกบฏโกเชนหรือโตเชนขึ้นในญวนใต้ กองทหารฝ่ายรัฐบาล
 พ่ายแพ้แตกบฏได้ถูกจับได้ พระเจ้าเวียคนามได้มาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระพุทธรูป
 จุฬาลงกรณ์เมืองไทย ไทยจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะขยายอำนาจทางการเมืองไปสู่ยังเขมร คั้งนั้น
 ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อสมเด็จพระยา(ซุ)มีหนังสือมาชักชวนพระยาอมราช(แบน) ซึ่งเป็น
 เพื่อนให้ไปร่วมมือกันในการวางแผนกำจัดฟ้าทะเลหะ(มุ) กับพระยาจักรี(เบียง) ขุนนางชั้นผู้
 โงงของเขมรซึ่งมีใจฝักใฝ่ญวน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระบรมราชานุญาต
 ให้พระยาอมราชเดินทางไปเขมรได้ สมเด็จพระยา(ซุ)กับพระยาอมราช(แบน) จึงได้ร่วมมือ
 กันจับเจ้าฟ้าทะเลหะกับพระยาจักรี(เบียง)ประหารชีวิตเสีย ต่อมาอีก ๕ เดือน พระยาอมราช
 กับสมเด็จพระยา(ซุ)ก็เกิดขัดแย้งกันเอง พระยาอมราชจึงได้หลบมาสมเด็จเจ้าพระยา(ซุ)
 ตาย แล้วก็เก็บบริวารไพร่พลสิ่งของทั้งบรรดาข้าทาสชายหญิงข้างมา จากนั้นพระยาอมราชก็ขึ้น
 ดำรงตำแหน่งฟ้าทะเลหะปกครองเขมร พระยาอมราชก็เริ่มกวาดล้างศัตรูทางการเมืองจับพรรค
 พวกของฝ่ายสมเด็จพระยา(ซุ) มาตายเป็นอันมาก พวกที่รอดตายจึงพยายามหาทางที่จะแก้
 แค้นและแย่งชิงอำนาจคืน โดยไปชักชวนพวกแขกจามให้มาร่วมมือยกทัพมารบกับฝ่ายของพระยา
 อมราช ฝ่ายของพระยาอมราชสู้ไม่ได้จึงได้พำนักองค์เองพร้อมด้วยพระยาคลาโหม(ปก)และสม
 เด็จพระที่นั่ง ๓ พระองค์ คือนักองเม่น นักองอี นักองเกาหนีเข้ามายังกรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๑
 ได้ทรงแต่งตั้งให้พระยาอมราชเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ และได้ทรงรับนักององค์เองเป็นพระราช
 บุตรบุญธรรม^๒

ทางด้านเขมร พวกแขกจามกับขุนนางเขมรต่างก็แย่งชิงอำนาจกัน พวกแขกจามแพ้
 ขุนนางเขมรจึงมีหนังสือเข้ามายังกรุงเทพฯขอรับพระราชทานนักององค์เอง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้ารับเป็นพระราชบุตรบุญธรรมออกไปปกครองเขมร พระองค์ทรงดำริเห็นว่า นักององค์เอง

^๑กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๑๖๕

^๒จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา
 หน้า ๕๕๕

ยังเล็กนักและกลัวจะมีอัตรายเกิดขึ้นแก่นักงศ์เองและที่สำคัญคือ เป็นเชื้อพระวงศ์องค์เดียว
ถ้าลงไปปกครองเขมรในขณะนั้น ถ้าเกิดพลังพลาคขึ้นมาอาจสูญสิ้นเชื้อพระวงศ์ของเขมรได้
จึงได้ไปรื้อให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์เป็นผู้สำเร็จราชการ โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่อุคงลือไชย
เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๗^๑

ในปี พ.ศ. ๒๓๓๗ หลังจากออกพรรษาและนักงศ์เองลาสิกขาบท พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชดำริถึงเวลาแล้วที่นักงศ์เองจะปกครองเขมร จึงไปรื้อให้นักงศ์เองออกไปปกครองสืบราชวงศ์ต่อไปพร้อมกับพระราชทานนาม "สมเด็จพระนารายณ์สุริโย"
และพร้อมกระนั้นก็ได้ทรงพระกรุณาไปรื้อให้พระยากลาโหม (ปก) ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูนักงศ์เองเป็น
สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะเอกอุมตริ มีอำนาจสิทธิขาดบังคับบัญชาได้ทั้ไป และให้ท่านบำรุงสมเด็จพระ
พระนารายณ์รามาชินติ ส่วนเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ซึ่งปกครองเขมรนั้นเป็นระยะเวลาถึง ๑๒ ปีนับ
ว่ามีความดีความชอบอยู่มาก จะลุดฐานะกลับเข้ามารับราชการที่กรุงเทพฯ ก็ดูกระไรอยู่ ครั้นจะให้
กลับเข้ามารับราชการก็ดูกระไรอยู่ ครั้นจะให้ปกครองเขมรตามเดิมแต่ก็คงขยู่ใต้อำนาจของนัก
งศ์เองก็ต้อได้รั้ความกระทบกระเทือนต้อจิตใจ ประกอบกับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์เป็นพวกเดียวกับ
พระรามราชา ผู้ซึ่งเป็นผู้วิ้วาทของพระชนกนักงศ์เองมาก่อน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จึงเห็นว่าหนทางที่จะขจัดปัญหาคือ โดยกาทให้พระยาอภัยภูเบศร์อยู่ในฐานะเดิม โดยทรงขอเมือง
จากพระนารายณ์คือ เมืองพระตะบอง และเมืองเสียมราฐ ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ปกครองโดย
ขึ้นอยู่กั้บกรุงเทพฯ^๒

สมเด็จพระนารายณ์รามาชินติครองราชย์สมบัติได้เพียง ๓ ปีก็สิ้นสวรรคตในปี
พ.ศ. ๒๓๔๐ ำทโยไ้คมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะ (ปก) เป็นผู้สำเร็จราชการในดินแดนเขมร

๑ ดอนม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น

๒ ทวีช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยกับเขมร หน้า ๔๔๔-๔๔๕

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าแต่งตั้งนักองจีนซึ่ง
โอรสของสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเป็นสมเด็จพระอุทัยราชาธิราชไปปกครองเขมร เหตุการณ์
ในเขมรก็สงบเรียบร้อยจนกระทั่งสิ้นรัชกาลที่ ๑

เมื่อสมเด็จพระอุทัยราชาปกครองกัมพูชามานาน พระองค์ก็ได้มีพระราชประสงค์ที่
จะรับเอานักองอีกกับนักองเภา ซึ่งเป็นพระสนมเอกในสมเด็จพระอนุชาธิราชกลับไปยังกัมพูชา
แต่เนื่องจากว่านักองทั้งสองได้มีพระศิกษาซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเห็นว่า ถ้านักอง
ทั้งสองกลับไปยังกัมพูชา ก็จะทำให้พระศิกษาต้องตกอยู่ในสภาพกำพร้าพระมารดา พระองค์จึงไม่ทรง
อนุญาตให้นักองทั้งสองกลับไปยังกรุงกัมพูชา จึงทำให้พระอุทัยราชาแค้นเคืองมาก และถือเป็นปัจจัย
หนึ่งที่ดีว่าเป็นมูลเหตุที่สมเด็จพระอุทัยราชาไม่ชอบไทย

เมื่อเราลองเปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในช่วงก่อนที่สมเด็จพระ
อุทัยราชาจะเป็นกษัตริย์ จะเห็นได้ว่าพระบิดาของสมเด็จพระอุทัยราชาคือสมเด็จพระนารายณ์รามา
ธิบดี เป็นกษัตริย์เขมรที่นิยมไทยมาก เนื่องจากพระองค์เคยอยู่เมืองไทยเป็นระยะเวลาจนถึง ๑๒
ปี ได้รับการปลูกฝังและอบรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
ก็ทรงโปรดปรานมาก ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีจึงมีความจงรักภักดีต่อไทย^๒ แต่โอรส
ของพระองค์คือองจีน ซึ่งพระพุทธรูปที่ทรงแต่งตั้งให้เป็น สมเด็จพระอุทัยราชาธิราชไปปกครอง
เขมร สมเด็จพระอุทัยราชานี้ไม่ทรงนิยมไทย ด้วยมีเหตุขัดเคืองไทยอยู่หลายประการคือ^๓

๑. เมื่อจะกลับสมเด็จพระอุทัยราชาทรงจะกราบถวายบังคมลาออกไป ได้เข้าเฝ้าใน
เวลาเสด็จออกพระบัญชาพระที่นั่งไพศาลทักษิณโดยมิได้รอให้เสนาบดีกราบทูลเบิกตัวตามประเพณี
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงมีพระราชดำรัสเตือนท่อนำข้าราชการทั้งปวง สมเด็จพระอุทัย
ราชาได้รับความอับอายจึงไม่พอพระทัย

^๑นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ หน้า ๑๔๔

^๒ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น

^๓แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ หน้า ๑๐๔-๑๐๕

๒. เมื่อกลับออกไปแล้วได้มีเรื่องวิวาทกับพระยาเคโซ ซึ่งเป็นขุนนางเขมร พระยาเคโซหนีเข้ามาในกรุงเทพฯ สมเด็จพระอุทัยราชามีหนังสือมาขอตัวพระยาเคโซแต่ไม่ทรงพระราชทานให้

๓. สมเด็จพระอุทัยราชามีหนังสือเข้ามากราบทูลขอนักกองอีกกับนักกองเก่าผู้เป็นป่าซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ไม่ทรงอนุญาตเพราะนักกองก็มีพระเจ้าลูกเธอ คือ พระองค์เจ้าหญิงปุก ไม่ควรให้เจ้าจอมมารคาคองผลัดปรากับพระองค์เจ้าลูกเธอ

๔. กวرتที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไต่ทรงขอเมืองพระตะบอง และเสียมราฐ ส่วนหนึ่งของกัมพูชา พระราชทาน เจ้าพระยาอภัยภูเบศรนั้น พระอุทัยราชาก็ไม่พอพระทัย และเมื่อเจ้าพระยาอภัยภูเบศรถึงอสัญกรรมในปลายสมัยรัชกาลที่ ๑ แทนที่กัมพูชาจะไต่กินแดนส่วนนี้คืนทางกรุงเทพฯ ยังไต่แต่งตั้งบุตรชายเจ้าพระยาอภัยภูเบศรให้ดำรงตำแหน่งแทนอีกชดย

๕. อีกประการหนึ่ง สมเด็จพระอุทัยราชาต่างกับพระบิดาผู้ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไต่ยอมรับเลี้ยงมาตั้งแต่เยาว์ ย่อมมีใจสวามิภักดิ์ต่อกรุงเทพฯ มั่นคงส่วนพระอุทัยราชาเติบโตในเมืองเขมรไต่แวดล้อมสมาคมอยู่ในหมู่ขุนนางข้าราชการที่นิยมข้างญวนอยู่นอกจากนี้องค์เชียงสือยังไต่รวบรวมเมืองญวนตั้งเป็นอิสระตั้งแต่ก่อนแล้วเขมรหวังจะไต่ญวนเป็นที่พึ่งอีก จึงกระด้างกระเดื่องต่อไทย

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เหตุการณ์ในเขมรยังเป็นปกติคืออยู่ พระอุทัยราชาคงจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ ครั้นเมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๑ พระอุทัยราชาก็ไต่แสดงความไม่จงรักภักดีต่อไทย โดยพระอุทัยราชามีไต่เข้ามาถวายบังคมพระบรมศพด้วยตนเอง กลับแต่งตั้งให้ขุนขามีนักกองส่งวนกับนักกองค้อมเข้ามาแทนในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไต่ทรงแต่งตั้งให้นักองค้อมส่งวนเป็นพระมหาอุปโยราช และนักกองค้อมเป็นมหาอุปราชแห่งกัมพูชา

เมื่อผู้แทนของพระอุทัยราชาที่เข้ามาเฝ้าถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะกลับไปยังเมืองเขมรนั้น เป็นเวลาที่ทางไทยคาดคะเนจะมีศึกพม่าอีกในเวลา

ไม่ช้า จึงมีหนังสือฝากไปให้สมเด็จพระอุทัยราชาเกณฑ์กองทัพเขมรมาช่วย สมเด็จพระอุทัยราชา
 ไม่นิยมไทยอยู่แล้วจึงไต่ถามมาแล้วข้างตน จึงมีใ้กระทำตาม แคมหาอุปโยราช (นักองสงวน)
 และขุนนางผู้ใหญ่บางคนในเมืองเขมรที่ยังนับถือไทยอยู่เกรงว่าจะมีความผิด จึงคิดจะเกณฑ์คนยก
 มาช่วยราชการตามคำสั่ง ครั้นพระอุทัยราชาทราบก็ให้จับขุนนางเหล่านั้นฆ่าเสีย แต่ขุนนางผู้หนึ่ง
 ชื่อพระยาสังคโลภภูทิวเสียดก่อนจึงไต่หนีเข้ามาที่กรุงเทพฯ พระอุทัยราชาออกไปยังองค์ท่านผู้สำ
 เร็จราชการที่ไซ่งอน ว่าขุนนางเหล่านี้ขู่มหาอุปราชอนุชาให้แข็งข้อต่อพระองค์ จะแบ่งทัพฆ่าออก
 ออกเป็น ๒ ส่วน จึงขอขามิพระเจ้ายกเวียงคนามเป็นที่พึ่ง ขณะเดียวกันพระอุทัยราชากลับมี
 หนังสือมาทางกรุงเทพฯ ว่าเขมรเตรียมจะจกกองทัพมาช่วยอยู่แล้ว แต่ขุนนางเป็นกบฏเสียดก่อน
 จึงต้องยกทัพไวก่อน ทางเมืองฉนวนครั้นได้ทราบความจากหนังสือของพระอุทัยราชา องค์ท่านเห็น
 ใ้ที่จึงได้จัดทัพฉนวนขึ้นทัพหนึ่ง โดยให้กิมเต็งกรันยกเข้ามาในเขตกัมพูชา ประสงค์จะแสดงว่าฉนวน
 รับเป็นที่พึ่งของเขมร ฝ่ายพระอุทัยราชาได้แต่งตั้งทัพออกรักษาตามคานทางต่อแดนไทยทุกทาง ตั้งตั้ง
 กำลั้งกันอยู่มิได้ เข้ามารบพุ่งประการใด ฝ่ายกิมเต็งกรันเห็นเหตุการณ์ส่งบลงจะเกรงไทยกล่าวหาว่า
 ยกทัพไปรุกรานเขมร จึงได้มีหนังสือมาถึงเจ้าพระยาอภัยภูเบศรผู้สำเร็จราชการในท่านองว่า ขุนนาง
 เขมรคิดร้ายต่อพระเจ้ายกเวียงและพระเจ้ายกเวียงออกไปยังองค์ท่าน เพื่อให้คุมกองทัพมา
 เพื่อมิให้เขมรเกิดจลาจลขอลยาให้ทางเมืองพระตะบองให้ความช่วยเหลือพวกขุนนางเขมร และ
 ต่อมาไม่นานทางกองทัพของกิมเต็งกรันก็ยกทัพกลับไซ่งอน^๑

ตั้งแต่นั้นมาพระอุทัยราชากับนักองสงวนก็เริ่มหว่ากระแวงไม่ไว้วางใจกัน ในเดือน
 กัมพูชา พ.ศ. ๒๐๕๕ นักองสงวนก็พาขุนนางและไพร่พลเขมรจะนวนหนึ่งพันพระอุทัยราชาไปอยู่ที่
 เมืองโพธิสัตว์ พระอุทัยราชาได้ส่งขุนนางมาเกลี้ยกล่อมถึง ๒ ครั้ง ในครั้งแรกพระอุทัยราชาได้
 นิมนต์พระมหาสังฆราชและพระราชาคณะให้ไปเชิญสมเด็จพระมหาอุปโยราช (นักองสงวน) ให้เสด็จกลับ

^๑คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโก-
 สินทร์ รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓ หน้า ๑๐๘-๑๐๖

คืนบันทายเพชร แด่สมเด็จพระมหาอุปโยราชไม่ยอมเสด็จกลับคืน ต่อมาสมเด็จพระอุทัยราชา
ได้ครัสให้ขุนนางผู้ใหญ่ ๔ คน^๑ ไปเชิญไคแก่

- (๑) ออกญาสุวรรณโลก มก
- (๒) ออกญาวิษขิศวร เทียน
- (๓) ออกญาวิราชวงษา แก้ว
- (๔) เจ้าพระยามนตรีอนุชิต

ซึ่งขุนนางทั้ง ๔ คนนี้ก็ไม่สามารถที่จะหลอเชิญให้กองสงวนกลับไค และนักองสงวนยังไคกักตัวขุนนาง
ขุนนางผู้ใหญ่ของพระอุทัยราชาทั้ง ๔ คนนี้ด้วย โดยเอาไว้ที่โพธิสัตย์ พระอุทัยราชาคงจะเห็นว่า
นักองสงวนกระต้างกระเคื่องเกินควร จึงให้ขุนนางไปขอกำลังญวนมาคุมครอง ซึ่งญวนก็ได้ส่งกอง
ทหาร ๕,๐๐๐ คน พร้อมด้วยเรือรบมาคุมเชิงอยู่ที่เกาะจีนเป็นครั้งที่ ๒

นักองสงวนไคทรงทำหน้าที่ส่งมากกราบหลอสมเด็จพระอุทัยราชา ขอเมือง ๓ เมือง คือ
เมืองกรอบัว เมืองทรวง เมืองชลุง ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไคครัสใช้
ให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพใหญ่กับพระยาราชรองเมือง พระฉไคนา พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยา-
สุรสงคราม ยกพล ๕,๐๐๐ มาทางเมืองพระตะบอง กับครัสใช้ให้พระยาพลเทพพร้อมด้วยนาย
ทัพนายกองและไพร่พลยกมาทางเมืองเสดงสัง^๒ เพื่อตอบโต้ญวนที่ยกทัพมาสู่เขมร เป็นอันว่าทั้ง
ไทยและญวนต่างก็ส่งกองทัพมาคุมเชิงกันในดินแดนเขมรด้วยกันทั้งคู่ แต่ไคยังคงเป็นการตงประจัน
หน้ากันอย่างห่าง ๆ คือทัพไทยคุมเชิงอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ส่วนทางญวนอยู่ทางภาคไค
ของเขมร^๓

ไทยสนับสนุนนักองค้สงวน

ไคไคกล่าวมาแล้วว่าในสมัยรัชกาลที่ ๒ ไทยคงจตุริมรู้แล้วว่าพระอุทัยราชากำลัง
มีท่าทีจะคลายความจงรักภักดีต่อไทย และหันไปพึ่งญวนแทน ด้วยเหตุนี้ไทยจำเป็นต้งมีนโยบายสน

^๑ศิลปากร กรม ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๒๐๖-๒๐๗

^๒ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนใน
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๕๓

^๓ศิลปากร กรม ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๒๐๘

^๔ถนอม อานามวัฒน์ ล.ค. หน้า ๕๔

สนับสนุนนักองสงวน และนักองค้อมีเพื่อคอยถ่วงอำนาจของพระอุทัยราชา บทบาทของไทยครั้งแรกก็คือ แต่งตั้งนักองค้อมีให้เป็นมหาอุปโยราช และนักองค้อมีเป็นพระมหาอุปราช ซึ่งเป็นตำแหน่งรองจากพระอุทัยราชา ความต้องการของไทยก็คืออย่างฉะฉานที่สุดคือพระอุทัยราชาหันไปทางญวน ก็จะมีพระมหาอุปโยราชและพระมหาอุปราชเป็นฝ่ายไทย เขมรจะได้ไม่หันไปหาญวนทั้งหมด พระอุทัยราชาคงจะเข้าใจว่าการที่ไทยแต่งตั้งพระมหาอุปโยราชและพระมหาอุปราชนั้น ก็คือการที่ไทยเริ่มทำการสนับสนุนฝ่ายที่นิยมไทย ให้ต่อต้านพระอุทัยราชา เพราะปรากฏว่าหลังจากการที่ไทยแต่งตั้งนักองค้อมีและนักองอ้อมีแล้วพระอุทัยราชายังแสดงความรังเกียจพระอนุชาและได้หันไปผูกพันกับทางญวนมากยิ่งขึ้น

พ.ศ. ๒๑๕๕ ได้แต่งตั้งกองทัพเขมรออกเที่ยวตามจับนักองค้อมีสงวนหลายทาง เจ้าพระยายมราชยกกลงไปถึงเมืองโพธิสัตว์ ทราบว่าพระอุทัยราชาให้ทัพยกมาตั้งอยู่ที่ตำบล วิวิธนาถ จึงได้มีหนังสือไปถึงพระอุทัยราชาถึง ๒ ครั้ง แต่พระอุทัยราชาไม่ยอมรับหนังสือ กลับให้ขุนนางเขมรขโมยไปผู้ถือหนังสือมาเสีย เจ้าพระยายมราชเห็นว่าเป็นการดูหมิ่นไม่ยำเกรงคอกกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไทยจึงพานักองสงวนกองทัพไปทางบกตามไป ทัพเขมรที่วิวิธนาถจึงทิ้งค่าย แยกทางฝ่ายทัพเรือถูกพวกเขมรเอาปืนใหญ่ยิง แยกทางฝ่ายไทยมิได้ยิงโต้ตอบ แม้ทัพเขมรกลับไปรายงานว่า ไทยได้ยกกองทัพไปทางบกและทางเรือมากมาย พระอุทัยราชาจึงอพยพครอบครัวทรัพย์สินสมบัติออกจากเมืองบันทายเพชร นักองค้อมีและนักองค้อมีก็ตามไปควย โดยทั้งสององค์เกรงว่าจะถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏจึงได้หนีขึ้นมาทางบก เจ้าพระยายมราชยกตามลงไปถึงเมืองบันทายเพชร ได้ทราบว่าพระอุทัยราชาลงไปถึงไซ่ง่อน จึงได้มีหนังสือถึงองค์คุณฉบับหนึ่งชี้แจงว่าไทยนั้นมิได้ยกกองทัพเข้ามาเพื่อโจมตีเขมรแต่ยกมาเพื่อไกลเกลี่ยให้พี่น้องปรองคองกัน แต่ทั้งสองก็มีใค้ตอบหนังสือเจ้าพระยายมราช ขณะนั้นนักองอ้อมีและนักองค้อมีได้ขึ้นมาสมทบอยู่กับกองทัพไทยและนักองค้อมีที่บันทายเพชร^๒

* ถอนอม อานามวิชัน ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๕๘

^๒ คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓

29 SEP 2006

431079

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ครั้นรอคำตอบจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชก็ยังไม่ได้รับคำตอบแต่ประการใด จึงเห็นว่าเป็นนโยบายของญวนในอันที่จะแกล้งถ่วงเวลาให้ถึงฤดูน้ำไขเรือโคสะควกแล้วจะยกกองทัพเรือมาช่วยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณของไทย คั้งนั้นถ้าจะมีเรืออยู่เรื่อย ๆ อย่างนี้ ก็คงเปิดโอกาสให้ญวนกระทำการโคสะควก ซึ่งไทยจะต้องเสียเปรียบอย่างช่วยไม่ได้ เจ้าพระยากรมราชกิจได้ปรึกษาราชการกับพระไชยเชษฐา พระศรีไชยเชษฐ มหาอุปราช และนักองค้วช ซึ่งเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ๓ พระองค์ ในข้อที่ว่าพระอริยวงศาคตญาณไปเอาอำนาจญวนเป็นที่พึ่ง เมื่อไทยผูกไกลเกลี้ยให้แก่โดยดียังกลับแสวงนิงเฉยเสีย ทังมีพฤติกรรมเห็นแน่ชัดว่าสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณประพฤตินั้นเป็นกบฏ จึงเป็นหน้าที่ไทยจะได้ปฏิบัติกรบางอย่างที่เห็นว่ามิใช่ประโยชน์ต่อกรุงเทพฯ และเขมรเอง จึงได้กระทำการเผาเมืองพนมเปญ กระจงสวาย และเมืองบันทายเพชร เพื่อไม่ให้เป็นที่พึ่งของฝ่ายข้าศึกต่อไป แล้วพระยากรมราชกิจพาเจ้าเขมรผู้ซึ่งเป็นอนุชาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ๓ พระองค์ เข้ามากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้พักบ้านเดิมของสมเด็จพระนารายณ์ราชายูบิศา และอีก ๔ ปีต่อมานักองค้วชวงศก็ได้ถึงแก่อนิจจากรรมในกรุงเทพฯ

ไทยสนับสนุนนักองค้วชและนักองค้วชแทนพระอริยวงศาคตญาณ

ในขณะที่พระอริยวงศาคตญาณก็มีความผูกพันกับญวนมากขึ้นทุกขณะ ทั้งนี้เป็นเพราะพระอริยวงศาคตญาณไม่ชอบไทย จากสาเหตุต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ไทยเองก็ต้องการที่จะเข้าไปมีอำนาจในเขมรเหมือนก่อน โดยตอนแรกไทยให้ความสนับสนุนแก่นักองค้วชวงศ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระอริยวงศาคตญาณแต่ต่อมานักองค้วชวงศก็ได้ป่วยและถึงแก่อนิจจากรรม ทำให้แผนการณ์ที่ไทยจะสนับสนุนนักองค้วชแทนพระอริยวงศาคตญาณต้องเลิกล้มไปโดยปริยาย

แต่ไม่ความหวังของไทยก็ยังไม่สูญสิ้นที่จะแต่งตั้งเชื้อสายเขมรเข้าไปมีอำนาจแทน
พระอุทัยราชา เพราะยังมีนักงอิมและนักงอิมคอง ซึ่งเป็นอนุชาของพระอุทัยราชาและในระยะนี้นัก
งอิมสองเข้ามาอยู่กับฝ่ายไทย ไทยจึงเริ่มดำเนินนโยบายเพื่อพระยาอภัยภูเบศร์ (คนที่ ๒) ได้
ถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาเห็นว่า นักงอิมกับนักงอิมคองมีเชื้อ
สายของกษัตริย์เขมรอยู่แล้ว ถ้าหากจะแต่งตั้งเป็นผูวาระาชการ เมืองพระตะบองแทนพระยาอภัยภู
เบศร์ซึ่งถึงแก่กรรมลงคงจะเหมาะสมมาก ซึ่งในขณะนั้นไทยกำลังทำสงครามกับญวนครั้งแรก
ในเขมรแล้ว และฝ่ายไทยก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทองถอยกลับมายังเมืองพระตะบอง^๑

นักงอิมไคเป็นผูวาระาชการเมืองพระตะบอง ส่วนนักงอิมคองไปเป็นผูวาระาชการเมือง
มณฑลบุรี^๒ ผู้ที่มีส่วนคอยช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนนักงอิมไคให้วาระราชการด้วยความโอบอ้อมอารีคือ
เจ้าพระยาบดินเดชา การที่ไทยได้ดำเนินการให้เจ้าเขมรทั้ง ๒ พระองค์นี้ให้เป็นผู้ไปวาระราชการ
เมืองก็เพื่อจะเตรียมการให้เจ้าเขมรทั้งนี้กลับไปครองราชย์ในเมืองเขมร ฝ่ายญวนไครู้เหตุทันถึง
แผนการอันนี้ จึงได้เตรียมการเพื่อป้องกันโดยไคส่งหนังสือไปถึงนักงอิมคองว่าจะช่วยเหลือให้นักง
อิมไคขึ้นครองราชย์ แต่มาติดขัดด้วยเรื่องที่นักงอิมคองไคขัดขวางแผนการอันนี้ นักงอิมหลงกล จ
จึงวางแผนที่จะให้ความทะเลาะหยวนเป็นผลสำเร็จขึ้นมา โดยแสร้งเห็นคุณนักงอิมคองต่อสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่าง ๆ นานา^๓ ฝ่ายไทยเห็นว่าเจ้าเขมรทั้งสองเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียว
นั้นก็คิดว่านักงอิมคองพูดความจริง และในเวลานั้นพวกเขมรก็แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งนิยม
นักงอิม อีกฝ่ายหนึ่งนิยมนักงอิมคอง สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เรียกตัวนักงอิมคองมาจำ
ไว้ในพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ. ๒๓๔๑ เป็นการแยกคู่อริออกแล้วโปรดให้เจ้าบดินเดชาธิบดี
ออกไปสอบสวนข้อเท็จจริงที่เมืองพระตะบอง^๔ และจัดการสร้างบ้านเมืองใหม่ขึ้นเพราะไทยต้อง

^๑ ถนอม อานามวิวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนใน
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๘๘

^๒ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า ๒๐๓

^๓ ค.

^๔ ศิลปากร กรม ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๑๖๕

การที่จะให้เทืองพระตะบองเป็นเมืองหลวงของเขมรทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจะให้ให้นัก
องอิมปกครองต่อมา เจ้าพระยาบดินเดชาจึงได้สั่งไพร่พลปรับปรุงเมืองพระตะบองเป็นการใหญ่

หลังจากเจ้าพระยาบดินเดชาไปทำการปรับปรุงพระตะบองตามพระกระแสรับสั่งแล้ว
พระยาศรีสหเทพจึงกราบบังคมทูลว่า นักองค่วงต้องรับพระราชอาญาได้รับความลำบากมาก เกรง
นักองค่วงจะมีความโทมนัสตรอมใจตาย จึงพระราชทานให้นักองค่วงไปคุมตัวไว้ที่บ้านของพระยาศรี
สหเทพ

ทางนักองอิมหลังจากที่กำจัดนักองค่วงได้แล้ว ใน พ.ศ. ๒๓๔๒ นักองอิมก็ได้พาสมัคร
พรรคพวกบุกไปยังบ้านพระยาปลัดเมืองพระตะบอง และกวาดต้อนครอบครัวชาวพระตะบองประมาณ
๖,๘๐๐ คนพร้อมทรัพย์สินสู่เมืองพนมเปญ เพื่อเข้ารับการแต่งตั้งเป็นพระเจ้ากรุงกัมพูชาจากญวน

ไทยสนับสนุนนักองค่วง

ถึงแม้ว่าในระยะหลังไทยมีความหวังที่จะสนับสนุนเจ้าเขมรให้เข้าไปมีอำนาจแทนพระ
อุทัยราชาคือนักองอิมและนักองค่วง แต่ต่อมาไม่นานนักองอิมก็หันไปฝากใฝ่ญวน เนื่องจากหวังจะเป็น
เจ้านายเมืองเขมร^๑ จึงทำให้ไทยต้องสูญเสียเจ้านายเขมรที่นิยมไทยไปอีกคน จึงเหลือแต่นักองค่วง
ซึ่งเป็นเจ้านายเขมรที่นิยมไทยเพียงองค์เดียวเท่านั้น และไทยเองก็ตกลงใจที่จะสนับสนุนนักองค่วง
ต่อไป

ทางด้านเขมรปี พ.ศ. ๒๓๓๗ สมเด็จพระอุทัยราชาถึงแก่อสัญกรรม ไม่มีลูกชาย ญวน
จึงยกลูกหญิงขึ้นครองเมือง พระบิดาของสมเด็จพระอุทัยราชาผู้ญวนเลือกเป็นกษัตริย์ชื่อ เจ้า
หญิงเมย ขึ้นเป็นราชินีของเขมร เหตุผลที่ฝ่ายญวนเลือกเอาเจ้าหญิงเป็นผู้สืบราชบัลลังก์นั้นก็เพื่อ
ใช้กษัตริย์เป็นหุ่นเท่านั้น และนอกจากนั้นญวนยังเชื่อว่า อีกไม่นานประชาชนชาวเขมรก็จะเสื่อม
ความเคารพนับถือและความจงรักภักดีต่อไป แม้จะเป็นการทำลายกษัตริย์ผู้ปกครองเสียก็คงจะไม่
มีใครคัดค้านและจะเป็นการสะดวกที่จะกลืนชาติเขมรให้ไปรวมอยู่กับญวน

^๑ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓ เล่มที่ ๓๖ หน้า ๑๖๗

แต่ทางการญวนก็ตระหนักดีว่า การที่ไทยสนับสนุนเจ้านายเขมรสององค์นี้ ก็ย่อมเป็นอุปสรรคต่อแผนการณ์ของญวน และยิ่งไทยได้แต่งตั้งเจ้านายเขมรทั้งสององค์ไปเป็นข้าราชการเมืองพระตะบองและมณฑลบุรีรัมย์แล้ว ก็เป็นการแสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดว่าไทยได้เตรียมการนำองค์ทั้งสองเพื่อที่จะเข้าไปเป็นกษัตริย์ปกครองเขมรต่อไป ญวนจึงต้องหาทางที่จะกำจัดนักองค์ทั้งสอง โดยเริ่มมาทางนักงอิมก่อน โดยมีหนังสือไปถึงนักงอิมว่าจะช่วยเหลือให้นักงอิมได้ขึ้นครองราชย์ จึงทำให้นักงอิมทรยศต่อไทยเนื่องจากอยากเป็นกษัตริย์เขมร จากผลการกระทำของนักงอิมที่เชื่องวณนี้ แทนที่จะได้เป็นกษัตริย์เขมรดังที่ญวนเคยให้สัญญาไว้ กลับถูกญวนส่งไปอยู่เสียที่เมืองเว้

เป็นระยะเวลา ๘ ปีที่ญวนได้จัดตั้งรัฐบาลหุ่นขึ้นที่พนมเปญ เพราะนอกจากที่พระราชนิเขมรจะเป็นหุ่นแล้ว รัฐบาลเขมรตลอดจนเสนาบดีและบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นข้าศึกทั้งสิ้น อำนาจที่แท้จริงนั้นตกอยู่กับเจ้าเวียคนาม และแม่ทัพนายกองของญวนที่ส่งมาปกครอง โดยสิ้นเชิง เพื่อที่จะรักษาอำนาจของตนไว้จึงได้จัดเขมรเป็นแคว้น ๆ ตามแบบฉบับของญวน ได้จัดส่งข้าราชการญวนทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนมาปกครองเท่านั้นยังไม่พอ เวียคนามยังได้พยายามทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้เขมรกลายเป็นญวนไปทั้งหมด โดยได้พยายามทำลายวัฒนธรรมเก่าแก่

พฤติกรรมของญวนที่กระทำต่อเขมรในครั้งนี้ ทำให้ชาวเขมรพากันโกรธแค้นญวนมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๓๘๓ ชาวเขมรจึงได้ลุกขึ้นก่อการกบฏต่อญวนทั่วประเทศ แล้วขอรับให้ไทยส่งนักงอิมออกไปเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงกัมพูชา โดยแจ้งความจำนงผ่านทางเจ้าพระยาบดินเดชา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้นักงอิมไปครอบครองแผ่นดินเขมร^๒

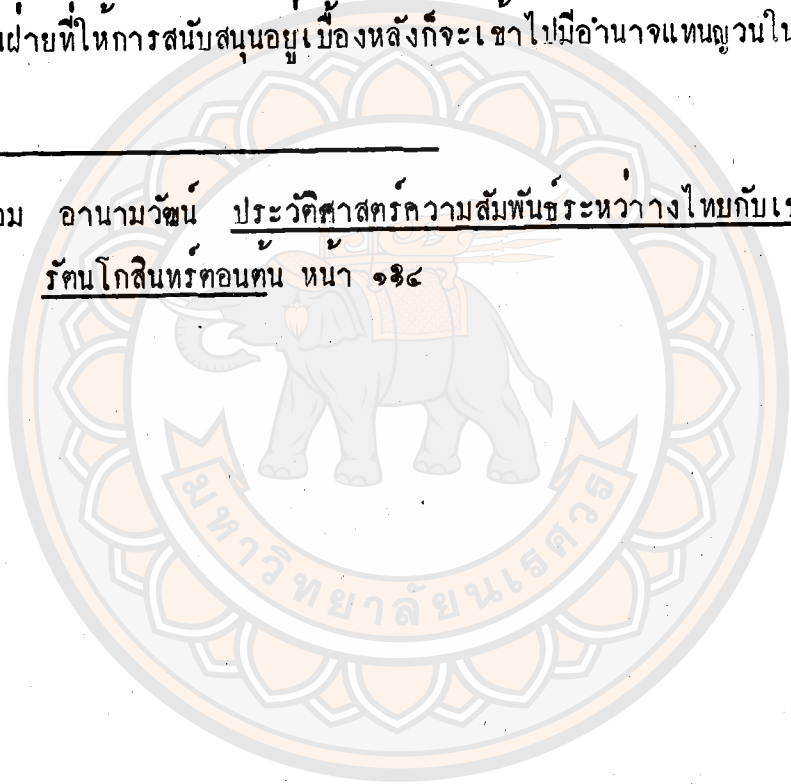
วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า ๒๐๓

๒ ทีวี สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยเขมร หน้า ๕๕

นักกองค้วงออกเดินทางออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๓๘๔ ถึงพระตะบอง
ขณะนั้นเป็นเวลาเช้าชาวเขมรโคจรขึ้นฆ่าพวกญวนตายมากมาย แต่ชาคญวนำที่จะทำสงครามกับญวน
จึงนับว่านักกองค้วง เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดและเข้ามามีอิทธิพลในเขมรในขณะที่เขมรต้องการและนับ
เป็นจังหวัดที่ดีที่สุด เพราะเป็นช่วงที่เขมรชาคญวนำและทองการญวนำเป็นอย่างยิ่ง*

เมื่อนักกองค้วงได้เดินทางไปเขมร บรรดาชาวเขมรทั้งหลายต่างพากันเข้ามาเป็นฝ่าย
ของนักกองค้วงและคนไทย แทนที่จะเข้ากับฝ่ายนักกองอิมและญวนเหมือนเดิม จากการที่ไทยสามารถ
สนับสนุนนักกองค้วงขึ้นเป็นกษัตริย์ได้เป็นผลสำเร็จทำให้ไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น และมี
ทำให้ไทยตกเป็นฝ่ายที่ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังก็จะเข้าไปมีอำนาจแทนญวนในเขมรด้วย

* อดอม อานามวณิช ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนใน
รัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๖๔

ปัญหาการปกครองเขมรและปฏิกริยาของเขมรที่มีต่อไทย

นับตั้งแต่ไทยได้เขมรเป็นประเทศราชอย่างแท้จริง โดยเริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมานั้น ก็ต้องประสบกับปัญหาในการปกครอง ซึ่งจะขอแยกเป็นแต่ละสมัยดังต่อไปนี้

ปัญหาการปกครองเขมรสมัยอยุธยา

การปกครองประเทศราชของอยุธยา ส่วนมากจะไม่แน่นอนบางสมัยก็อยู่ในความปกครองของไทย แต่บางสมัยก็แยกตัวเป็นอิสระไม่ยอมมาเป็นเมืองขึ้นอยู่กับเมืองหลวง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมืองหลวงว่ามีค่าชาจเข้มแข็งเพียงใด ถ้าสมัยที่มีพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งประเทศที่เป็นประเทศราชเหล่านี้ก็จะมาขออยู่ที่อำนาจ แต่ยามใดที่ไทยเรามีกษัตริย์ไม่เข้มแข็งหย่อนอำนาจลงหรือบ้านเมืองกำลังเกิดยุคเสื่อมเมืองประเทศราชเหล่านี้ก็ไม่ยอมขึ้นอยู่ในอำนาจ จึงทำให้ต้องมีการปราบปรามกันอยู่บ่อย ๆ เมืองประเทศราชเหล่านี้ก็โคก ลานนา เขมร ทวาย มะริด ปัตตานี ไคท์พา ความเคียดแค้นและยุ่งยากหนักใจให้แก่พระมหากษัตริย์ไทยแทบทุกพระองค์ ส่วนวิธีการของการปกครองประเทศราชเหล่านี้ก็คือ ให้เจ้าเมืองเก่าทำการปกครองเหมือนเดิม แต่ต้องส่งบรรณาการมาถวายทุกปี เมื่อมีราชการศึกต้องยกกองทัพมาช่วย ถ้าเปลี่ยนเจ้าเมืองใหม่ต้องบอกมาให้เมืองหลวงแต่งตั้ง ถ้าไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการหรือเมื่อมีราชการศึกสงครามแล้วไม่มาช่วยถือว่าเป็นกบฏ^๒

เขมรได้ตกเป็นประเทศราชของไทยอย่างแท้จริงตรงกับสมัยของพระเจ้าอู่ทอง โดยพระองค์ทรงได้เป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์ปกครองเขมรเอง ซึ่งในเรื่องนี้ตามราชพงศาวดารกัมพูชาได้ระบุไว้ว่า กษัตริย์เขมรที่พระเจ้าอู่ทองเป็นผู้แต่งตั้งก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าบาสาคร^๓

^๑ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย หน้า ๕๘

^๒ไพฑูรย์ มีกุล ล.ค. หน้า ๑๓

^๓ศิลปากร , กรม ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๗๘

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๕๓๖ ตรงกับสมัยของสมเด็จพระราเมศวร พระองค์ก็ต้องประสบกับปัญหาเกี่ยวกับเขมรอีกเนื่องจากพระองค์ได้ยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ทางเมืองเขมรทราบเรื่องก็ได้อยกทัพเข้ามาถึงเมืองชลบุรี จันทบุรี (ในพงศาวดารพระราชหัตถเลขาเรียกเมืองจันทบุรี) เมื่อเสร็จศึกเชียงใหม่พระองค์ก็ได้ทรงยกกองทัพไปตีเขมรและพระองค์โปรดให้พระยาไชยณรงค์ยกกองทัพไปตีเขมร ต่อมากองทัพพญามากอกววนในดินแดนเขมรมากขึ้น สมเด็จพระราเมศวรจึงโปรดให้ถอดทัพไทยยกกลับมา จึงทำให้เขมรกลับฝักใฝ่พญามากกว่าไทย พอมาถึงสมัยของเจ้าสามพระยาพระองค์ใดคือเขมรและสามารถทำได้เป็นผลสำเร็จตรงแต่ทั้งพระราชโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า นครินทร์เป็นเจ้าแผ่นดินเขมร ต่อมาเจ้านครินทร์นี้ถูกลอบปลงพระชนม์ แต่ในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่าพระองค์ป่วยตายมากกว่า เพราะทางกรุงศรีอยุธยาไม่มีปฏิกริยาโต้ตอบเลย^๒

ในปี พ.ศ. ๒๑๓๓ หลังจากไทยเสียเอกราชแก่มากครั้งที่ ๑ ไทยเราได้รับความบอบช้ำจากการสงครามมาก กษัตริย์ผู้ปกครองไทยในขณะนั้นคือสมเด็จพระมหาธรรมราชา ฝ่ายทางเขมร กษัตริย์ตอนนั้นก็คือพระยาละแวกจึงได้ถือโอกาสเข้าเค็มไทย ต่อมาเมื่อถึงสมัยของสมเด็จพระนเรศวร พระองค์เป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็ง เขมรก็ยอมเข้ามาอยู่ที่อำนาจของไทยอีกครั้งหนึ่ง ปัญหาการปกครองเขมรในช่วงนี้จึงไม่มี เขมรก็จะเกิดจลาจลและสมเด็จพระนเรศวรพระองค์ก็ได้จัดส่งกองทัพไปช่วยทำการปราบจลาจล

ปัญหาการปกครองเขมรจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งก็ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยจะพบอยู่บ่อย ๆ เช่น ทางเขมรเกิดจลาจลสืบเนื่องมาจากว่าเกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันมีผลทำให้พวกเขาแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งสนิทสนมกับฝ่ายไทย อีกฝ่ายหนึ่งสนิทสนมกับฝ่ายพญามอญและในระยะหลังนี้พญามอญก็ได้เข้ามามีอำนาจมากขึ้น จึงถือว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการขยายอิทธิพลของไทย

^๑ ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ไทย หน้า ๑๘๘

^๒ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา
หน้า ๔๔๖

^๓ เฉลิม พงศ์อาจารย์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๑๔๔

เช่น ตอนเกิดการแย่งชิงราชบัลลังก์ของกัมพูชาเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๒๓๗ ซึ่งตรงกันกับสมัยของ
รัชกาลพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ไทยได้ยกกองทัพไปตีกรุงกัมพูชาคัดคอกันเป็นระยะเวลา ๓ ปี
ได้เขมรเป็นเมืองขึ้นของไทย แต่เป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่ไต่ไม่นาน อีกฝ่ายหนึ่งก็ไปขอกำลัง
กองทัพเวียตนามมาช่วย ถึงแม้ว่าในครั้งนี้ไทยจะสามารถขับไล่เวียตนามออกจากเมืองหลวง
ได้ แต่เวียตนามก็ยังคงมีอิทธิพลในเขมรอีก คือยึดบริเวณปากลุ่มแม่น้ำโขงไว้ในอำนาจได้ทั้งหมด^๑
ปัญหาการปกครองเขมรสมัยกรุงธนบุรี

ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นรัชสมัยที่ไทยเสื่อมที่สุดคือใน
สมัยของพระเจ้าสุริยาศน์อมรินทร์ ไทยกับเขมรไม่ได้มีเรื่องเกี่ยวข้องกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็
มีเรื่องยุ่งยากภายในประเทศของตน

ต่อมาเมื่อไทยเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ กัมพูชาก็ได้ตั้งตัว
เป็นอิสระ แต่พอเวลาล่วงมาไต่ ๒ ปี กัมพูชาก็เกิดจลาจลเนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์ราชา
(นักร้องคน) ฌัตรีย์ผู้ปกครองกัมพูชาในเวลานั้นเกิดวิวาทกันขึ้น พระรามราชา (นักร้องคน) พระ
มหาอุปราช สมเด็จพระนารายณ์ราชาไปขอกำลังญวนมาช่วยปราบ พระรามราชาสู้ไม่ได้จึงหนีมา
ขอพึ่งไทย^๒

ปัญหาการปกครองเขมรสมัยกรุงธนบุรี เกิดขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จขึ้น
ครองราชสมบัติแล้วพระเจ้าตากได้เรียกรองให้เขมรส่งเครื่องราชบรรณาการ คนไม่เงิน คนไม่
ทองมาถวายเหมือนเดิม ขณะนั้นฌัตรีย์ของเขมรก็คือสมเด็จพระนารายณ์รามาชินดี ไม่ยอมรับอำ
นาจการปกครองพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะเห็นว่าเป็นคนธรรมดาสามัญมิได้มีเชื้อสายของฌัตรีย์
แต่อย่างใด จึงไม่ยอมส่งเครื่องราชบรรณาการ จากสาเหตุนี้เองทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกริ้ว
จึงโปรดให้ พระยาอภัยภทรฤกษ์กับพระอนุชิตราชา เป็นแม่ทัพยกไปตีเขมร สามารถตีได้เมือง

^๑ เฉลิม พงศ์อาจารย์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๑๔๔-๑๔๕

^๒ เสือทอง สุภโสภณ ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ หน้า ๕๒

เสียมราฐ เมืองพระตะบอง เมืองโพธิสัตว์ แยกกองทัพยกกลับเมื่อทราบข่าวลือว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคต^๑ เมื่อกองทัพไทยยกกลับมา ในปีรุ่งขึ้นพระโสภิตได้เกณฑ์ผู้คนในเขตเมืองบันทายมาศ เมืองตรัง ยกทัพไปตีเมืองทุ่งใหญ่ เมืองจันทบุรี^๒ แต่ก็ต้องประสบกับความพ่ายแพ้กลับไป ในปีต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกกองทัพมาตีเขมรอีก ในการสงครามครั้งนี้ฝ่ายไทยได้นำเจ้านายเขมรที่เข้ามาขอพึ่งคอนเกิดจลาจลกลับมายังเขมรด้วย ทางเขมรก็ขอกำลังจากญวนมาช่วย แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะไทยได้ จึงทำให้ไทยได้เขมรกลับมาเป็นประเทศราชอีกครั้ง เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ราชาธิบดีมอราชสมบัติให้แก่พระรามราชาธิบดี^๓

ปี พ.ศ. ๒๓๒๑^๑ เขมรเกิดจลาจลวุ่นวายเนื่องจากไทยยกไปตีลาว จึงได้ขอให้เขมรเกณฑ์กองทัพและเสบียงอาหารส่งไปช่วยไทย แต่ขุนนางเขมรก่อการกบฏขึ้นและเมื่อพระรามราชาสู้ไม่ได้จึงได้ส่งคนไปปราบคือ ฟ้าทะละหะ(มู) แต่บุคคลนี้กลับไปเข้าข้างทางฝ่ายกบฏ จึงทำให้พระรามราชาธิบดีถูกจับโดยพวกกบฏและถูกสำเร็จโทษ จึงทำให้เกิดปัญหาการปกครองเขมรเพราะฟ้าทะละหะตั้งตัวเป็นอุปราชแล้วถวายสมบัติแก่ตนเอง ซึ่งเป็นราชบุตรของพระนารายณ์ราชาซึ่งเป็นฝ่ายที่ญวนให้การสนับสนุนอยู่ จึงมีผลทำให้เขมรเริ่มตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญวน^๒ ถึงแม้ว่าไทยทราบก็คิดจะแก้ปัญหานี้ โดยได้จัดส่งกองทัพไปตีเขมร โดยมีพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ร่วมไปด้วย ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงคิดว่าเมื่อสามารถปราบเขมรได้แล้วก็จะแต่งตั้งขึ้นเป็นกษัตริย์เขมร แต่แผนการของพระองค์ไม่ทันสำเร็จกรุงธนบุรีเกิดจลาจลเสียก่อน

^๑ กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๑๔๑

^๒ กรมศิลปากร ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า ๑๔๔

^๓ นคร พันธุ์วงศ์ ประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ หน้า ๖๑

ปัญหาการปกครองเขมรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สำหรับปัญหาการปกครองเขมรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็ยังคงประสมปัญหา เช่นเดียวกันกับสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรี แต่จะมีปัญหามากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับแต่รัชกาล โดยเฉพาะการปกครองเขมรในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จะมีปัญหาน้อยมาก เนื่องจาก ก่อนที่พระองค์จะเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองในเขมรนั้น เขมรเกิดการแตกแยกกันในหมู่ขุนนาง ได้มีการรบพุ่งเพื่อแย่งชิงอำนาจกัน พวกที่ไม่นิยมฟ้าทะละหะก็จับฟ้าทะละหะฆ่าเสีย พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงได้โปรดให้พระยายมราช (แบน) ออกไปช่วยรักษาเมืองเขมร แต่พระยายมราชไม่อาจรักษาไว้ได้ด้วยเหตุเขมรแยกกันเป็นหลายก๊กหลายเหล่านัก ประกอบกับพวกแขกจามยกทัพมาบุกรุกานเขมรด้วย พระยายมราชจึงได้พำนักองค์เองกับเชื้อพระวงศ์เข้ามายังกรุงเทพฯ ครั้นต่อมาเหตุการณ์ในเมืองเขมรสงบพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงแต่งตั้งพระยายมราช (แบน) เป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ สันนิกองค์เองขณะนั้นทรงมีพระชนม์มายุ ๑๐ พรรษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้ารับเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม ๒ พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะแต่งตั้งนิกองค์เองไปปกครองในอนาคต ดังนั้นพระองค์ทรงมีพระราชกรุณาเลี้ยงดูอุปการะอย่างดี จนกระทั่งนิกองค์เองทรงมีพระชนมายุได้ ๒๑ ปี จึงทรงอภิเษกให้เป็นสมเด็จพระนารายณ์ราชาเจ้าเมืองเขมร ส่วนเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์นั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เลื่อนเป็นขุนนางผู้ใหญ่และขอเขตแดนจากสมเด็จพระนารายณ์ราชาคือเมืองพระตะบอง และสิมมราฐ ให้แก่เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์เพื่อกลับไปว่าราชการต่อไปโดยขึ้นต่อกรุงเทพฯ เขมรตอนในจึงได้ตกเป็นของไทย เกิดชาติตั้งแต่นั้นมา

^๑ เจริญ ไชยชนะ ประวัติศาสตร์ประเทศในเอเชีย หน้า ๒๐๘

^๒ ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เราจะเห็นได้ว่าปัญหาการปกครองเขมรในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ไม่มี ซึ่งพอที่จะสามารถสรุปออกมาเป็นประเด็นสำคัญ ๒ ประเด็น คือ

๑. ไทยไม่มีคู่แข่งในการขยายอิทธิพลในดินแดนเขมร เนื่องจากในช่วงนี้ญวนซึ่งเป็นคู่แข่งในการขยายอิทธิพลเกิดความยุ่งยากภายในประเทศเอง คือ เกิดกบฏไต่เซิน จึงไม่มีโอกาสที่จะขยายอิทธิพลในเขมร

๒ สมเด็จพระนารายณ์ราชาครองราชย์ ซึ่งเป็นกษัตริย์เขมรที่นิยมไทยและอยู่เมืองไทยหลายปีจึงมีความผูกพันและจงรักภักดีต่อไทย

ถึงแม้ว่าสมเด็จพระนารายณ์ราชาครองราชย์ได้ ๓ ปี ก็สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๓๔๐ ไทยได้มอบหมายให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะ (ปก) เป็นผู้สำเร็จราชการในดินแดนเขมร จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาแต่งตั้งนักองจันโอรสของสมเด็จพระนารายณ์ราชาเป็นสมเด็จพระอุทัยราชาให้ปกครองเขมร กษัตริย์ของเขมรพระองค์นี้ไม่นิยมไทยแต่ก็คงเกรงกลัวต่อพระพุทธรูปอยู่ จึงทำให้เหตุการณ์ในเขมรสงบเรียบร้อยจนกระทั่งสิ้นรัชกาลที่ ๑

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ ทางเขมรก็ได้แสดงการกระทำในลักษณะไม่นิยมไทยออกมา โดยตามปกติแล้วเมื่อพระมหากษัตริย์ไทยสวรรคตเจ้าประเทศราชทั้งหลายจะต้องเข้ามาเคารพพระบรมศพด้วยตนเองและเข้าเฝ้าสมเด็จพระกษัตริย์พระองค์ต่อไป เพื่อถวายความจงรักภักดี แต่สมเด็จพระอุทัยราชาได้แต่งตั้งให้นักองสงวนกับนักองอิมเป็นตัวแทนเข้ามาถวายความเคารพต่อพระบรมศพและเข้าเฝ้าในการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่^๒

^๑นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ หน้า ๑๕๘

^๒ทวีช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยกับเขมร หน้า ๘๗๑

ปัญหาการปกครองเขมรในสมัยรัชกาลที่ ๒ เริ่มเด่นชัดมากขึ้นเมื่อเขมรได้ปฏิเสธ
 ไม่ยอมส่งกองทหารมาช่วยไทยทำการรบกับพม่า^๑ เนื่องจากเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า สมเด็จพระ
 อู่ทิยราชาเป็นกษัตริย์ที่ไม่นิยมไทย แต่ไปนิยมญวนแทน จึงมีผลทำให้ญวนไต่ถ่วงขึ้นมาบีบบบาท
 มากยิ่งขึ้น ก็คือกรณีที่เกิดการวิวาทกันระหว่างสมเด็จพระอู่ทิยราชากับพระอนุชา ไทยยกกอง
 ทပ်เข้ามาเพื่อที่จะไกล่เกลี่ย แต่สมเด็จพระอู่ทิยราชากลับหนีไปยังญวน และจากการที่หนีไปญวน
 นี้ทางสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มีหนังสือไปฟ้องญวน ญวนก็ตัดสินใจให้สมเด็จพระอู่ทิยราชา
 กลับมาปกครองเขมรดังเดิม แต่โดยย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่กรุงพนมเปญ ซึ่งห่างไทยออกไป
 นับแสนน้าสมเด็จพระอู่ทิยราชาก็ได้หนีไปฝากใญวนมากยิ่งขึ้น สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ทรงบังคับบัญชาอย่างใดออกไปสมเด็จพระอู่ทิยราชาก็ไม่ยอมเชื่อฟังตั้งแต่นั้น จึงเป็นอันว่า
 ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ของไทยเขมรหลุดจากไทยไปคราวหนึ่ง^๒

เมื่อมาถึงสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยก็พยายามที่จะเรียกฐานะการเป็น
 ประเทศราชของเขมรกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็มีปัญหาอยู่ว่าในช่วงสมัยของรัชกาลที่ ๒
 เขมรได้หลุดจากไทย และผู้ที่บีบบบาทในเขมรคือญวน ซึ่งพระองค์ทรงดำเนินนโยบายที่จะขับ
 ไล่อิทธิพลของญวนออกจากดินแดนเขมรจนต้องนำไปสู่การสงครามระหว่างไทยกับญวนในดินแดน
 เขมร^๓ ซึ่งผลของสงครามก็สามารถทำให้สามารถขับอิทธิพลของญวนได้เป็นผลสำเร็จ โดยไทย
 ได้แต่งตั้งกษัตริย์ปกครองคือนักกองดวง หลังจากนั้นมาไทยกับญวนก็ได้เกิดการขัดแย้งกันในเรื่อง
 เขมรแต่ไทยจะเกิดการขัดแย้งกับฝรั่งเศสแทน เนื่องจากฝรั่งเศสได้ญวนเป็นเมืองขึ้นจึงอ้าง
 เอาเขมรด้วย ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

^๑ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า ๑๕๔

^๒ เจริญ ไชยชนะ ประวัติศาสตร์ประเทศไทยในเอเชีย หน้า ๒๑๐

ปฏิกริยาของเขมรที่มีต่อไทย

เนื่องจากว่าไทยพยายามที่จะขยายอิทธิพลทางการเมืองไปยังดินแดนเขมร โดยนับตั้งแตกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เขมรซึ่งตกอยู่ในฐานะผู้ถูกราชกีย่อมที่จะมีปฏิกริยาตอบเป็นธรรมชาติ ซึ่งจะแบ่งระยะของเขมรที่มีปฏิกริยาต่อไทยออกเป็น ๓ ระยะคือ^๑

ระยะที่ ๑ เป็นระยะที่เขมรหันมาพึ่งไทยในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในระยะนี้เป็นช่วงที่ญวนยังไม่ได้แทรกแซงในเขมรมากนัก ระยะนี้เป็นระยะที่ไทยมีอิทธิพลในเขมรอย่างเต็มที่โดยเฉพาะในสมัยพระนารายณ์ราชา (นักร้องเอง) ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเขมรที่สถาปนาโดยพระมหากษัตริย์ไทย เป็นเจ้าปกครองเขมรที่มีความจงรักภักดีต่อไทยเป็นอย่างมาก เขมรจึงอยู่ในความสงบและยังไม่มีการแตกแยกกันในหมู่เขมรให้เห็นเด่นชัดนัก^๒

ระยะที่ ๒ เป็นระยะที่เขมรต่อต้านไทยในสมัยสมเด็จพระอุทัยราชา

ระยะที่เขมรต่อต้านไทยนี้ตรงกับสมัยของสมเด็จพระอุทัยราชา ซึ่งเป็นเจ้าปกครองเขมร ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จะเป็นผู้ที่ทำการแต่งตั้งสมเด็จพระอุทัยราชาขึ้นเป็นกษัตริย์เขมรก็จริงอยู่ แต่สมเด็จพระอุทัยราชาก็มีใคนิยมไทยแตกลับนิยมญวน ซึ่งสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้สมเด็จพระอุทัยราชาไม่ชอบไทยก็โกลดลาวมาแล้ว ในระยะนี้เขมรเริ่มมีปฏิกริยาว่าไม่ชอบไทยอย่างเด่นชัด เช่นในตอนที่พระเจ้าหลมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงสวรรคต สมเด็จพระอุทัยราชาไม่เข้ามาถวายพระบรมศพด้วยพระองค์เอง แต่โศงพระอนุชามาแทน^๓ และนอกจากนั้นสมเด็จพระอุทัยราชาได้ทรงสั่งประหารขุนนางเขมรที่นิยมไทย แต่กรณีนี้นี้ยังไม่สำคัญเท่ากรณิพระตะของ

^๑ ดอนม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๒๑

^๒ ก.

^๓ จุลจักรพงษ์ , พระองค์เจ้า เจ้าชีวิติ หน้า ๒๓๗

เมืองพระตะบองแต่เดิมนี้เป็นดินแดนของเขมรส่วนหนึ่ง ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเขมร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงขอเมืองพระตะบอง เสียมราฐ ให้กับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) ปกครองและขึ้นต่อกรุงเทพฯ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเขมรเลย ซึ่งพระนารายณ์ราชาก็ได้ถวายตามราชประสงค์ ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ถึงอสัญกรรมในคอนสมัยปลายรัชกาลที่ ๑ แทนที่ก็มีพญาจะได้เมืองพระตะบองคืน ทางกรุงเทพฯกลับแต่งตั้งบุตรชายของพระยาอภัยภูเบศร์ให้ดำรงตำแหน่งแทนอีก สมเด็จพระอุทัยราชาจึงวางแผนที่จะตีพระตะบองคืนมาเป็นของเขมร โดยมีฉวนเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งในระยะนี้ไทยได้เพิ่มกำลังทหารมาประจำที่พระตะบองและสะสมเสบียงอาหารไว้เป็นจำนวนมากนั้นเป็นการคุกคามเขมร ทางเขมรก็ต้องการที่จะได้พระตะบองคืนไปจากไทย จึงได้ปรึกษากับข้าหลวงฉวนปีศาจ เขมรและวางแผนตกลงกันว่า ให้สมเด็จพระอุทัยราชาสร้างสถานการณ์ขึ้นเองด้วยการแต่งข้าหลวงเขมรเข้ามาเก็บน่านมศิลาและมูลค้างคาวในแขวงเมืองพระตะบอง แต่ให้แต่งกองทัพเข้ามาเห็นว่าได้ที่ที่จะยึดเมืองพระตะบองของเสีย แต่ถาเห็นว่ายังตีไม่ได้ก็ให้เพียงแต่เก็บน่านมศิลาและมูลค้างคาว

สมเด็จพระอุทัยราชาจึงส่งทั้งทัพบกและทัพเรือยกไปพระตะบอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๘ โดยมีสมเด็จพระยาทิเป็นแม่ทัพ ฝ่ายเมืองพระตะบองเวลานั้นมีพระยาอภัยภูเบศร์เป็นผู้ว่าราชการเมือง เมื่อได้ทราบข่าวว่าเขมรยกกองทัพหลวงเข้ามาในเขตพระตะบอง จึงส่งกองทหารเล็กๆ ไปปราบปราม ทางฝ่ายแม่ทัพนายกองเขมรอ้างว่าสมเด็จพระอุทัยราชาได้เข้ามาหาพระยาอภัยภูเบศร์เพื่อขอมูลค้างคาวและขอเช่าเมืองพระตะบองจนได้ จนมาตั้งค่าย ทางทหารไทยที่ป้องกันมีจำนวนน้อยมากจึงต้องซอกำลังเพิ่มเติมจากทางนครราชสีมา ทัพไทยกับเขมรเริ่มสู้รบกันในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ ทัพเขมรยกเข้าตีพระตะบองไม่สำเร็จจึงได้ถอยทัพไปอยู่ที่เมืองโพธิ์สัตว์^๒

^๑ ทวิช สุภาพรณ ประวัติศาสตร์ไทยกับเขมร หน้า ๔๘๑

^๒ ดนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและฉวน
ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น หน้า ๑๒๓-๑๒๔

ปฏิบัติการของเขมรที่มีต่อไทยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นครั้งที่สำคัญก็คือ ครั้งที่ไทยได้ส่งกองทัพเข้าโจมตีญวนในเขมรเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ตรงกับสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทัพไทยได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงามตั้งแต่เริ่มแรก เพราะญวนและเขมรถูกโจมตีโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัว ข้าศึกทำการต่อต้านเพียงแห่งเดียวที่เมือง กำปงชนัง แต่กองทหารเขมรเพียงจะรวมกันได้จึงไม่สามารถต้านกำลังทหารไทยได้ หลังจากการปะทะกันในครั้งนี้แล้ว ไทยสามารถยึดเมืองพนมเปญได้^๑ ซึ่งเมื่อยึดเมืองหลวงได้แล้ว เจ้าพระยาบดินเดชาได้นำทัพลงไปทางภาคใต้เพื่อไปยังเมืองโจกุกผลคือทัพไทยแตก^๒ จึงได้ถอยทัพเข้าไปในเขมร และในขณะนั้นสภาพของกองทัพไทยอยู่ในสภาพที่อึดโรยมาก เนื่องจากต้องได้รับความสูญเสียอย่างหนักจากการรบที่โจกุก เมื่อไทยถอยทัพกลับมาในเขมรเช่นนี้ เขมรจึงถือโอกาสนี้รวบรวมกำลังขึ้นใหม่และใช้ยุทธวิธีแบบกองโจรซุ่มโจมตีกองทัพไทยที่ถอยกลับมา เจ้าพระยาบดินเดชาจึงได้มีคำสั่งให้กองทัพไทยถอนออกจากเขมรหลังจากทหารไทยออกจากเมืองแล้ว เจ้าเมืองเขมรยังมีหนังสือติดประกาศแจ้งให้ลูกบ้านช่วยกันค้นหาทหารไทย ซึ่งได้รับการบาดเจ็บไม่รอก และให้จับกุมมาให้เจ้าเมือง เจ้าเมืองจะส่งเชลยนี้ไปให้ญวนจัดการอีกทีหนึ่ง^๓ หลังจากนั้นสมเด็จพระอุทัยราชาก็มาเป็นกษัตริย์ปกครองเหมือนเดิม และสั่งให้เตรียมการป้องกันเขมรเป็นการใหญ่ เพราะกลัวว่าไทยจะยกกองทัพมาตีเขมรอีก

ระยะที่ ๓ เป็นระยะที่เขมรได้เริ่มหันมานิยมไทยอีกหลังสิ้นพระอุทัยราชา

ระยะนี้เริ่มคืบคลานขึ้นหลังจากที่พระอุทัยราชาสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ตั้งแต่สมัยพระอุทัยราชาแล้ว มีขุนนางเขมรบางกลุ่มไม่ชอบญวน เนื่องจากญวนเข้าไปก้าวกายเรื่องภายในเขมรมากเกินไป แต่เขมรยังมีใจศอศานญวนอย่างรุนแรงเนื่องจากพวกเขมรยังนับถือสมเด็จพระ

^๑วอลเตอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า ๑๕๔

^๒หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ หน้า ๒๕๕

^๓ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๒๗

พระอุทัยราชาอยู่ ครั้นสมเด็จพระอุทัยราชาสิ้นพระชนม์แล้ว เขมรเริ่มต่อต้านญวนอย่างรุนแรงขึ้น ตามลำดับ มูลเหตุที่เขมรหันมานิยมไทยมีอยู่ ๒ ประการคือ

๑. ต้องการจะให้ไทยช่วยเขมรขับไล่อิทธิพลของญวนออกไป

๒. ต้องการที่จะไต่เน้กงศ์คว้งไปปกครองเขมร^๑

พระอุทัยราชาถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ไม่มีโอรสมีแต่พระธิดา องค์ใหญ่ชื่อนักกองแบน ญวนคิดจะยกเจ้าหญิงเขมรองค์ใหญ่ขึ้นครองโดยจะให้อภิเษกสมรสกับเจ้าชายญวน เพื่อที่จะรวบรัดเอาเขมรเป็นของญวนโดยสิทธิขาด แต่พวกขุนนางเขมรไม่ยอม พวกญวนที่เข้ามามายึดครองเขมรชั้นมีไค้จำกัดอยู่แต่เฉพาะทางฝ่ายบริหารและพลเรือนเท่านั้น แต่ยังมีพยายามที่จะหาทางทำลายวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของเขมรอีกหลายประการ^๒ เมื่อเขมรถูกบีบบังคับหนักขึ้น ก็คิดกระทำการต่อต้านญวนขึ้น โดยตั้งเอาไทยเป็นที่พึ่งและจะขอเจ้าเมืองเขมรออกไปปกครองด้วย

จากการลุกฮือขึ้นก่อการจลาจลอย่างพร้อมเพียงกันหลาย ๆ แห่งพร้อมกัน ผลของการจลาจลก็คือตามตัวเมืองเองขุนนางญวนยังคงควบคุมอยู่ได้ แต่ตามนาตามสวนหรือตามป่า พวกเขมรผู้รักชาติได้เข้ายึดเป็นส่วนใหญ่ การลุกฮือของพวกเขมรครั้งนั้น มีไค้มีองค์กรใดหรือหน่วยงานมาบัญชาการเลย มีพระยาเขมรกลุ่มหนึ่งเห็นความจำเป็นว่า จะต้องมีศูนย์กลางเพื่อกำกับบัญชางานให้เป็นหลักฐาน ซึ่งเรื่องนี้ปรากฏในราชพงศาวดารกัมพูชาว่า "ฝ่ายขุนนางเขมรซึ่งรวบรวมกันเป็นกองทัพตั้งต่อสู้รบกับญวนที่อยู่ในเมืองเขมรนั้น ไค้มารวมประชุมปรึกษาเห็นพร้อมกันว่า เวลานี้บ้านเมืองของเราไม่มีเจ้านายปกครองเป็นกษัตริย์ ด้วยญวนมาทำลายล้างให้เสียประเพณีไปคั้งนี้ เราควรที่จะจัดหาเจ้านายของเราพระองค์ใดพระองค์หนึ่งมาครอบครองบ้านเมืองต่อไป เวลานี้เห็นมีอยู่แล้คือสมเด็จพระองค์คว้ง ให้เสด็จออกมาครอบครองกัมพูชาต่อไป"^๓

^๑ ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๒๑

^๒ วัลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า ๒๘

^๓ กรมศิลป์ากร ราชพงศาวดารกัมพูชา ๒๕๘-๒๕๘

ในขณะที่ชาวเขมรส่วนใหญ่นิยมนักร้องคังและมาสมักรเป็นพรรคพวกกับนักร้องคังมากกว่านักร้องค้อม (ซึ่งอยู่ฝ่ายฉวน) ทั้งนี้เป็นเพราะนักร้องคังมีนโยบายต่อต้านฉวนเช่นเดียวกับเขมรพวกเขมรส่วนใหญ่กำลังเกลียดชังฉวน^๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้พระยาบดินเดชาออกไปปราบฉวนในเขมรพร้อมกับนักร้องคัง และไปประทับที่เมืองพระตะบองก็ได้มีคนมาสมักรเป็นพรรคพวก เจ้าพระยาบดินเดชาได้ยกกองทัพหานักร้องคังไปถึงเมืองโพธิ์สัณฑ์และได้โจมตีค่ายฉวนได้เป็นผลสำเร็จ มาถึงตอนนี้นักร้องคังและฝ่ายไทยมีอำนาจควบคุมประเทศไว้ได้เกือบทั้งหมด ยกเว้นเมืองทางตอนใต้ซึ่งขึ้นอยู่กับนักร้องค้อม^๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ นักร้องคังแจ้งไปยังกรุงเทพฯว่ามีขุนนางบางกลุ่มคิดกบฏต่อไทย แต่เหตุการณ์ครั้งนี้นักร้องคังสามารถปราบปรามและจับตัวผู้กระทำผิดได้

ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและฉวนใน
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๓๔
^๑ทวิช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยเขมร หน้า ๕๓๓

ผลกระทบจากการแทรกแซงของชาติตะวันตก

ในบทนี้จะกล่าวถึงผลจากการแทรกแซงของชาติตะวันตกในเอเชียอาคเนย์ แล้วทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรตึงเครียดลง ซึ่งชาติตะวันตกที่เข้ามาบีบบังคับในแถบนี้ก็คือฝรั่งเศส

ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

ในสมัยอยุธยาชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ ได้เข้ามาทำการค้าขายพร้อมกับเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ซึ่งในระยะแรกชาติตะวันตกที่เข้ามาได้แก่ โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ แต่ชาติที่มีอิทธิพลมากคือ ฮอลันดา เมื่อถึงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงมีนโยบายที่จะหามิตรที่เป็นมหาอำนาจเพื่อมาต่อต้านอิทธิพลของฮอลันดา แต่ก็ไม่ได้ผลเนื่องจากทั้งสองประเทศต่างก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีความสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน ไทยจึงต้องหันเหความสนใจไปยังฝรั่งเศส โดยส่งทูตไปยังสำนักฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๒๒๗ และในปีรุ่งขึ้นพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสก็โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง หลุยส์ เดอ โชมองค์ มายังสำนักไทยเป็นการตอบแทน ทำให้ฝรั่งเศสกลายเป็นชาติที่มีอิทธิพลแทนฮอลันดา แต่ฝรั่งเศสมียอมที่จะมีอิทธิพลแต่เฉพาะทางด้านการค้าและเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น ฝรั่งเศสกลับพยายามแทรกแซงทางการเมือง จึงทำให้ไม่เป็นที่พอใจของข้าราชการไทย หลังจากสิ้นสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอิทธิพลของฝรั่งเศสก็สิ้นสุดลง

ฝรั่งเศสยุคอาณานิคม

เมื่อเกิดปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ทำให้ชาวยุโรปเดินทางมาค้าขายกับเอเชียขึ้นมาก การแข่งขันกันทางการค้าทำให้เกิดการแย่งชิงกันยึดประเทศต่าง ๆ ทั้งในเอเชียและอัฟริกาเป็นอาณานิคม เช่น ฝรั่งเศสยึดบริเวณอินโดจีน อังกฤษยึดประเทศพม่าและมาเลเซีย เป็นต้น

ในระยะแรกของการเข้าสู่อินโดจีนของฝรั่งเศสก็เพื่อทำการค้าและเผยแพร่ศาสนา
 คริสเตียน แต่ต่อมาการค้าของฝรั่งเศสในแถบนี้ไต่ลดความสำคัญลงมาก ผลประโยชน์ที่ฝรั่งเศส
 ได้รับน้อยกว่าภูมิภาคอื่น อีกทั้งไม่สามารถค้าขายแข่งกับชาวจีนได้ ส่วนด้านการสอนศาสนา
 ประสบความสำเร็จน้อยมาก ถึงกระนั้นก็ตามแต่จุดสนใจของฝรั่งเศสอยู่ที่การเผยแพร่ศาสนา
 มากกว่าการค้า คณะนักสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสก็ได้เดินทางเข้าไปในแคว้นตังเกี๋ยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒
 มีการจัดตั้ง

ชั้นที่ปารีส เพื่อสนับสนุน

สนุนการเผยแพร่ศาสนาในดินแดนต่าง ๆ นอกทวีปยุโรป สำนักงานนี้ไต่ส่งคณะศาสนาเข้าไปใน
 เวียดนามเป็นคณะแรกในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ การที่มีชาวฝรั่งเศสเข้าไปอยู่ในเวียดนาม ได้กระตุ้น
 ให้รัฐบาลฝรั่งเศสเพิ่มความสนใจในการจะพัฒนาการค้าและความสัมพันธ์ทางการเมืองกับเวียดนาม
 มากขึ้นและฝรั่งเศสก็สามารถทำสำเร็จ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฝรั่งเศสสามารถยึดเวียดนาม
 เป็นอาณานิคมได้สำเร็จก็เนื่องจาก ฝรั่งเศสเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าประกอบกับการขาดความ
 สามัคคี เหตุการณ์ไม่เรียบร้อยภายใน ต่างแย่งความเป็นใหญ่กันเปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสเข้ามา
 ดำเนินบทบาทปกครองเวียดนามในฐานะที่เป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสได้เวียดนาม
 เป็นอาณานิคมแล้ว ก็เริ่มที่จะขยายอิทธิพลไปยังดินแดนเขมร โดยอ้างว่าฝรั่งเศสได้ครองเวียค
 นามจึงยอมที่จะมีสิทธิในดินแดนเขมรด้วย การที่ฝรั่งเศสต้องการเขมรเนื่องมาจากได้มองเห็น
 ความสำคัญของเขมร เพราะจากสงครามระหว่างไทยกับญวนในดินแดนเขมรนั้นเป็นเครื่องชี้ให้
 เห็นว่าเขมรมีความสำคัญเพียงใด โดยทางฝ่ายใดเห็นความสำคัญของเขมรมากเพราะ

ประการแรก เขมรเป็นดินแดนที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ฝรั่งเศสหวังว่าแม่น้ำสายนี้
 อาจจะเป็นทางที่นำฝรั่งเศสไปสู่อินโดจีน โดยเฉพาะศูนย์กลางซึ่งฝรั่งเศสคาดว่าจะเป็นตลาด
 การค้าที่สำคัญ

^๑ เมธา พรอมเทพ ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา หน้า ๓๐-๓๑

^๒ เณลิ้ม คำผาย ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๒๑๘

ประการที่สอง การประมงอันเป็นกิจกรรมใหญ่ตามชายทะเลสาบทำให้เขมร
ทางเศรษฐกิจ

ประการที่สาม ประเทศเขมรจะช่วยส่งเสริมให้ญวนไตซึ่งตกเป็นของฝรั่งเศส
มีฐานะมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและจะใช้เป็นบันไดสำหรับที่จะขยายอาณาเขตไปทางเหนือ
นอกจากนี้เขมรยังเป็นศูนย์กลางเสบียงอาหารที่สำคัญ

ฝรั่งเศสเริ่มขยายอิทธิพลเข้าไปในเขมรโดยส่งคนไปบอกพระเจ้านโรคมซึ่งเป็น
กษัตริย์ปกครองเขมรว่าฝรั่งเศสจะช่วยให้เขมรพ้นจากไทย แต่พระเจ้านโรคมไม่ทรง
ตอบรับความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส โดยอ้างว่าไทยมีบุญคุณที่ช่วยให้เขมรหลุดพ้นจากญวน
และที่สำคัญคือไทยเป็นผู้ที่สนับสนุนให้เจ้านโรคมขึ้นครองราชย์ ต่อมาเมื่อนายพลเรือ โบนาร์ค
ได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการดินแดนของฝรั่งเศสในโคชินจีน ได้พยายามที่จะดึงเขมรออกไปจาก
ไทย โดยอ้างสิทธิที่ฝรั่งเศสได้รับจากญวน แต่เขาได้พ้นจากตำแหน่งก่อนที่จะทำงานชิ้นนี้ได้
สำเร็จ ผู้ที่เขาเข้ามาดำรงตำแหน่งแทนคือ นายพลเรือ ลากรองดิแอร์ เขาผู้นี้ได้ดำเนินนโยบาย
อิสระ จากการควบคุมของกระทรวงทหารเรือและอาณานิคมเป็นอันมาก เขาเป็นบุคคลที่เข้า
สัญญามาให้พระนโรคมลงพระนามยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ซึ่งข้อความตอนนี้ได้ปรากฏใน
พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า "อัครมหาราชเลลากรอนเค ให้ทำหนังสือสัญญาเขมรกับฝรั่งเศส
เป็นสัญญา ๑๔ ข้อ องค์นโรคมก็ลงนามเพื่อความในหนังสือสัญญานั้นว่าเขมรก็เข้า
อยู่ในบารุงฝรั่งเศส"^๒ การที่พระเจ้านโรคมจำต้องยอมลงนามในสัญญานี้ก็เนื่องจากว่า
ฝรั่งเศสขู่ว่าถ้าไม่ยอมลงนามแล้วฝรั่งเศสจะสนับสนุนให้เจ้าศรีวิศิตาให้เป็นกษัตริย์เขมร

^๑ สุวิทย์ ชีรสาคัด ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๒-๑๒๖

^๒ หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓-รัชกาลที่ ๔

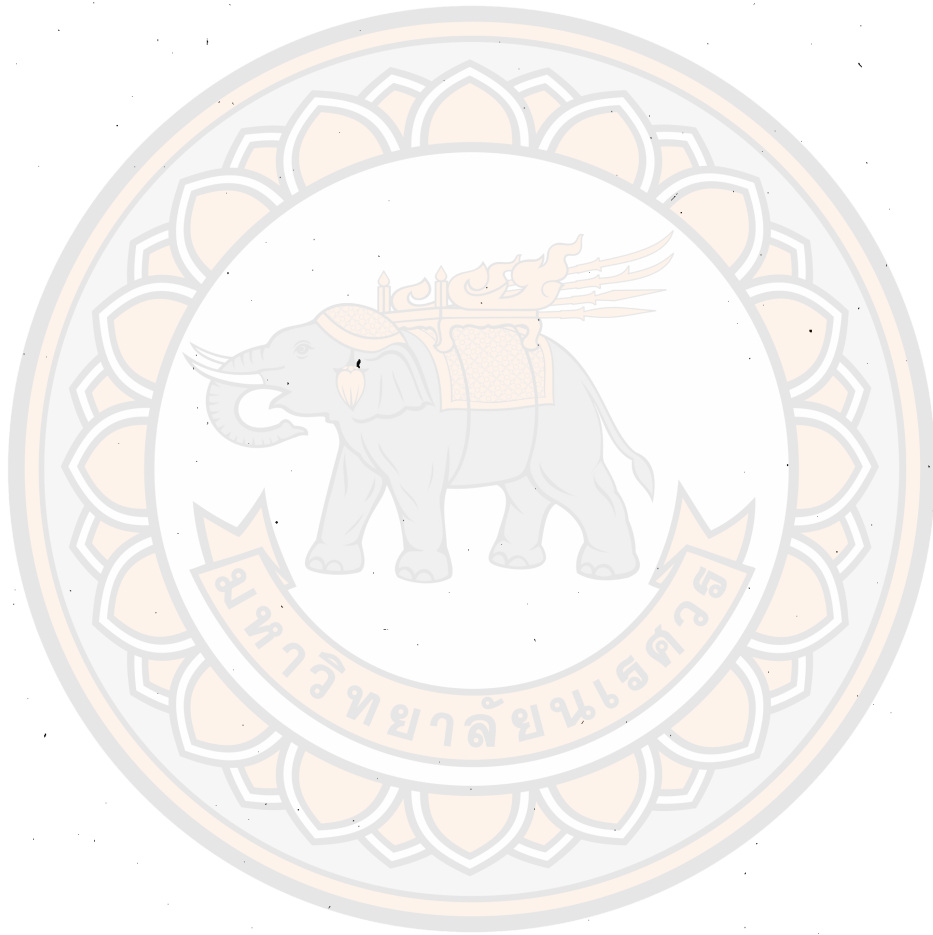
ทางไทยประท้วงว่า เขมรไม่มีสิทธิทำสัญญาเช่นนั้น เพราะเขมรเป็นเมืองขึ้นของไทยและค
 องคนโรคนั้นก็มิได้รับการยินยอมจากฝ่ายไทยเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ได้ให้พระนโรคมทำหน้าที่สื่ออีกฉบับหนึ่งว่า กษัตริย์เขมรเป็นเพียงอุปราชปกครองแทนกษัตริย์ไทย
 เท่านั้น^๑ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้มาอภิเษกในที่
 กรุงเพทอย่างที่เคยกระทำมา โดยจะจัดงานให้ใหญ่โต ซึ่งอย่างน้อยการกระทำของไทยครั้งนี้
 ถ้าทำสำเร็จก็จะเป็นการเรียกอิทธิพลและเกียรติยศที่เสียไปกลับคืนมา องนโรคมได้ตกลงพระทัย
 เสด็จมากรุงเพท เพื่อการอภิเษกดังกล่าว ขณะนี้เสด็จออกจากเขมรทางฝรั่งเศสก็ได้ใช้กำลัง
 เข้ายึดคุกมีชัยแล้วซึ่งขึ้นที่วังหลังทำให้องคนโรคมต้องเสด็จกลับคุกมีชัย แผนการณ์อภิเษก
 ของไทยก็ล้มเหลวลงอีก ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยอมตามแผน
 ของฝรั่งเศส คือจัดการอภิเษกที่คุกมีชัย แมว่ารัฐบาลไทยมีส่วนร่วมแต่การอภิเษกส่วนใหญ่ฝรั่งเศส
 เสดเป็นผู้อกระทำเองทั้งสิ้น^๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำสัญญากันยอมรับว่า
 เขมรเป็นดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศส เหตุที่รัฐบาลไทยต้องยอมลงนามตามความต้องการของ
 ฝรั่งเศสก็เพราะ รัฐบาลไทยได้เล็งเห็นว่าอำนาจของไทยไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองเขมร
 ได้เหมือนก่อน จากนั้นฝรั่งเศสได้เข้ามาคุมอำนาจในเขมรมากขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระเจ้า
 นโรคมถูกบังคับให้ลงนามโดยให้ฝรั่งเศสมีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารภายในประเทศ
 ตามสัญญาที่ฝรั่งเศสมีบทบาทในการบริหารทั้งหมดในด้านการศาล การเงิน โดยมีข้าหลวงใหญ่
 ของฝรั่งเศสเป็นผู้บังคับบัญชา ฝรั่งเศสได้เข้ามาจัดการเรื่องภาษี รายได้ของประเทศ ไปรษณีย์
 ป่าไม้ การสาธารณสุข และการบริการอื่น ๆ ตลอดจนการจัดระบบการศึกษาของชาติมีกองทัพควบคุม
 คุมควย^๓

^๑เฉลิม พงศ์อาจารย์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ หน้า ๒๑๖

^๒สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ ความสัมพันธ์ไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๑๑๒-๑๒๖ หน้า ๑๐

^๓เฉลิม พงศ์อาจารย์ ล.ค. หน้า ๒๑๖

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรที่มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดีก็ตึงเครียดถึงวาระแห่งการสิ้นสุดกัน เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองเป็นอาณานิคม อิทธิพลของไทยที่เคยมีมากล้นก็จำต้องมาถึงวาระแห่งสูญสิ้นไปควาย ถึงแม้ว่าในระยะต่อมาเขมรจะได้อเอกราชจากฝรั่งเศสก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรก็ไม่สามารถที่จะกลับเข้าสู่ตั้งเดิมได้ เนื่องจากสภาวะการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

บทที่ ๕

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรได้ปรากฏมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา เพราะก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพมาอยู่บริเวณนั้นนั้นแต่เดิมบริเวณนี้ได้ปรากฏอิทธิพลของเขมร เมื่อไทยเข้ามาอยู่ใหม่ก็ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของเขมร แต่ระยะต่อมาเขมรเสื่อมอำนาจลงไทยจึงก้าวเข้ามามีอำนาจโดยตั้งศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่อาณาจักรสุโขทัย ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรขึ้น โดยพ่อขุนรามคำแหงได้ยกกองทัพไปตีเขมร แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรในสมัยสุโขทัยนี้ไม่ค่อยเกินขีดเท่าไร เนื่องจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวยให้จึงทำให้ความสัมพันธ์ในช่วงนี้มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์กันแบบหลวม ๆ

เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเริ่มเสื่อมลง เขมรก็แยกตัวออกเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อใคร ทางอยุธยาซึ่งแต่เดิมเคยเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การดูแลของอาณาจักรสุโขทัยได้ตั้งเป็นอิสระได้มีราชสาสน์เชิญเขมรเข้ามาเป็นมิตรประเทศเพื่อป้องกันการโจมตีจากสุโขทัย ซึ่งเขมรก็ยอมเป็นไมตรีด้วยตอนนี้ กษัตริย์เขมรก็คือสมเด็จพระบรมนรินทร์ แต่พอหลังจากสิ้นสมัยของพระองค์ไปแล้ว กษัตริย์เขมรพระองค์ใหม่ก็เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศใหม่ โดยหันกลับไปมีความสัมพันธ์อันดีกับสุโขทัยอีกครั้งหนึ่งเพื่อจะเข้าโจมตีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองเห็นดังนั้นก็ได้ให้พระราชโอรสยกทัพไปปราบเขมร ซึ่งปรากฏในพงศาวดารว่าขอมแปรพักตร์ ในครั้งแรกโอรสของพระเจ้าอู่ทองไม่สามารถตีได้สำเร็จจนกระทั่งขุนหลวงพะงั่วยกกองทัพมาจากสุพรรณบุรีมาช่วยจึงสามารถตีได้สำเร็จ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของไทยที่เป็นผู้แต่งตั้งผู้ปกครองเขมร คือพระเจ้าบาฮารัต หลังจากนั้นเป็นต้นมาเขมรก็ตกเป็นประเทศราชของไทย โดยเขมรจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทองแก่ไทยทุกปี ในระยะต่อมาไทยต้องทำสงครามกับพม่า ทางเขมรซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นประเทศราชแทนที่จะให้ความช่วยเหลือในการสู้รบกับพม่ากลับกระทำการมาล้อมโจมตีไทยตามชายแดนไทยตลอดมาจึงเป็นความจำเป็นของไทยที่จะต้องยกกองทัพไปปราบเขมรอยู่บ่อย ๆ

การที่เขมรถูกรุกรานจากไทยบ่อย ๆ ทำให้เขมรจำเป็นต้องหาที่พึ่งเพื่อคอยถ่วงดุลย์
 กับไทย ซึ่งตอนนั้นก็ได้แกววน ในระยะต่อมาจะเป็นได้ว่าทั้งไทยและญวนต่างก็พยายามที่จะเข้ามา
 มีอิทธิพลเหนือเขมร เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ ในขณะนี้ไทยได้รับความ
 ความบอบช้ำมากและซำร้ายไปกว่านั้นก็คือเป็นช่วงที่เขมรยกทัพเข้ามาลอบโจมตีไทยมากที่สุดในการ
 วิชาศาสตร์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงถูกเอกราชเป็นที่เรียบร้อยแล้วเขมรก็ยอมเป็นประเทศราชอีกเพราะ
 เป็นสมัยที่ไทยเข้มแข็ง แต่พฤติกรรมของเขมรก็ยังคงเหมือนเดิมคือเมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไป
 รบกับพม่า ทางเขมรก็ได้จัดส่งกองทัพเข้ามากวาดต้อนผู้คนตามบริเวณชายแดนกลับไปยังดินแดนเขมร
 ซึ่งเรื่องนี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกริ้วมาก เมื่อพระองค์เสด็จศึกทางพม่าก็ได้ทรงยกกองทัพ
 ไปตีเขมรและก็ได้จับพระยาละแวกทำพิธีประหารกรรม ต่อมาเมื่อมาถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาไทยกับเขมร
 ได้ทางเห็นกันไป เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีภาระภายในที่จะต้องกระทำและซำร้ายกว่านั้นเป็นยุคที่กรุง
 ศรีอยุธยาเสื่อมที่สุด จึงไม่อาจที่จะสามารถเข้าไปปกครองเขมรได้ หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่
 พม่าเป็นครั้งที่ ๒ ในปี ๒๓๑๐ เขมรก็ยังเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น ในระยะต่อมาสมเด็จพระเจ้ากรุงธน
 บურიทรงถูกเอกราชสำเร็จพระองค์ก็ได้ย้ายเมืองหลวงมาที่กรุงธนบุรี และเมื่อได้จัดการปกครองเป็นที่
 เรียบร้อยแล้ว ศกัทธิทรงกระทำการขยายราชอาณาจักรให้กว้างขวางออกไปโดยขั้นแรกได้ส่งสาส์น
 ไปยังเขมรว่า บัดนี้ไทยเป็นเอกราชแล้วขอให้ทางเขมรจัดส่งเครื่องราชบรรณาการดังเดิม แต่ทาง
 กษัตริย์ของเขมรได้ปฏิเสธที่จะส่งเครื่องราชบรรณาการโดยอ้างว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้
 มีเชื้อกษัตริย์ ทางอยุธยาโดยพระองค์เป็นเพียงสาวกผู้ชนแล้วมาสถาปนาตัวขึ้นเป็นกษัตริย์จึงไม่ส่ง
 เครื่องราชบรรณาการ ซึ่งทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกริ้วมากถึงกับให้พระยาอภัยภักดีและพระ
 อนุชิตราชายกกองทัพไปตีเขมร แต่การไปตีเขมรครั้งนี้ยังไม่ทันสำเร็จเนื่องจากมีข่าวลือว่าสมเด็จพระ
 พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสิ้นพระชนม์ที่นครศรีธรรมราช จึงทำให้แม่ทัพที่ยกทัพไปตีเขมรในครั้งนี้ต้องยก
 ทัพกลับ และในระยะต่อมาไทยก็ยกทัพไปตีเขมรอีก โดยในครั้งนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็น
 ผู้นำทัพไปด้วยพระองค์เองและก็สามารถตีเขมรได้เป็นผลสำเร็จ โดยเขมรกลับมาเป็นประเทศราช
 ของไทยเหมือนเดิม ต่อมาไม่นานเขมรเกิดจลาจลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ให้สมเด็จพระยา

มหากษัตริย์ศึกและสมเด็จพระยาสุรสีห์ยกทัพไปช่วยปราบจลาจล ในการก่อกองจลาจลของเขมรในครั้ง
นี้นั้นมีทั้งฝ่ายที่นิยมไทยและฝ่ายที่นิยมญวน ฝ่ายนิยมญวนก็ได้ขอให้กองทัพญวนเข้ามาช่วยสู้รบกับกองทัพ
ไทย เป็นที่น่าเสียดายว่ายังมีพื้นที่กองทัพญวนกับกองทัพไทยจะปะทะกันกองทัพไทยก็ต้องยกกลับมายัง
กรุงธนบุรีเพราะทางกรุงธนบุรีได้เกิดจลาจล

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสถาปนาเป็นกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็ได้ขยายอำนาจทางการเมืองไปสู่เขมรทันที ซึ่งขณะนั้นเขมรตกอยู่ภาย
ใต้อิทธิพลของญวน แต่ก็มีเหตุการณ์อันหนึ่งที่ชักนำให้พระองค์ขยายอำนาจเข้าไปยังเขมรได้เต็มทีคือ
ทางญวนนั้นได้เกิดกบฏไตเซิน จึงทำให้ญวนต้องละทิ้งเขมรเพื่อปราบความยุ่งยากภายใน เมื่อทาง
เขมรที่นิยมไทยได้มีหนังสือมาชักชวนพระยายมราช (แบน) ให้ไปรวมมือกำจัดฟ้าทะละหะ (มู) ซึ่ง
เป็นขุนนางฝ่ายเขมรที่นิยมญวน สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงอนุญาตให้ไปโดยทันที เมื่อได้
กำจัดขุนนางเขมรที่ฝักใฝ่ญวนสำเร็จแล้ว พระยายมราชก็ได้ลอบฆ่าผู้ที่มีหนังสือมาชวนพระยายมราช
คือเจ้าพระยา (ชู) แล้วพระยายมราชก็ตั้งตัวเป็นฟ้าทะละหะขึ้นปกครอง แต่เนื่องจากยังมีคนที่จงรัก
ภักดีต่อเจ้าพระยา (ชู) อยู่ จึงทำให้เกิดจลาจล พระยายมราชสู้ไม่ได้จึงหนีมายังกรุงเทพฯ พร้อมกับ
พระโอรสธิดาของกษัตริย์เขมร เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เข้าไปจัดการกับเขมรเรียบ
ร้อยแล้วจึงได้โปรดแต่งตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศรให้เป็นผู้ปกครองเขมร สำหรับ
โอรสของกษัตริย์เขมรนั้นพระองค์ได้ทรงรับไว้เป็นบุตรบุญธรรม

เจ้าพระยาอภัยภูเบศรผู้ปกครองเขมรจนกระทั่งนักองค์เองลาอุปสมบทและกลับไปเป็น
เจ้าปกครองเขมรทรงพระนามว่า สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี แต่พระองค์กลับไปครองราชได้ไม่
นานก็สวรรคต กษัตริย์องค์ต่อมาของเขมรคือนักองค์จัน พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ฝักใฝ่ญวนเนื่องจาก
สภาพแวดล้อมต่าง ๆ และความจงรักภักดีแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับนักองค์เองซึ่งเป็นพระบิดา
แต่พระองค์ก็ยังเกรงกลัวต่อผู้ที่แต่งตั้งเป็นเจ้าปกครองเขมรอยู่คือรัชกาลที่ ๑ หลังจากสิ้นสมัยของรัช
กาลที่ ๑ ไปแล้วเขมรก็ได้หันไปฝักใฝ่ญวนอย่างเต็มที่ ในระยะแรกญวนก็เกล่งท่าศึกกับเขมร แต่ในระยะ
ต่อมาญวนก็เข้าปกครองและพยายามที่จะกลืนเขมรให้เป็นญวน ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๒ นี้เขมรได้

หลุมมือไปจากไทยตลอดรัชกาล ญวนพยายามก่อกบฏขึ้น เชมรทนไม่ได้จึงได้ก่อการกบฏขึ้น จึงได้ขอร้องไทยให้ช่วย ซึ่งไทยก็เห็นเป็นโอกาสดี(สมัยรัชกาลที่ ๓)จนเป็นเหตุให้ต้องทำสงครามกับญวนในดินแดนเขมร และผลของสงครามในครั้งนี้ไทยก็สามารถขจัดอิทธิพลของญวนออกไปจากเขมรและไทยก็สามารถแต่งตั้งกษัตริย์ผู้ปกครองเขมรองค์ต่อมาต่อจากพระอุทัยราชาคือ นักร้อง-สงวน จึงทำให้ไทยมีอิทธิพลในเขมรอีกครั้งหนึ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรเริ่มยุติกันอีกครั้งหนึ่งเมื่อสมัยจักรวรรดินิยมชาติตะวันตกได้พากันเข้ามาจับจองดินแดนบริเวณเอเชียอาคเนย์เป็นอาณานิคม ซึ่งชาติตะวันตกที่เข้เข้ามาจับจองบริเวณเขมรและเวียดนามก็คือ ฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสสามารถยึดเวียดนามได้สำเร็จ ก็ได้อ้างว่าสมควรที่จะได้ เขมรอีกแห่งหนึ่งด้วยเพราะในฐานะเขมรเคยเป็นเมืองขึ้นของเวียดนาม ในขณะที่ไทยต้องยอมอยู่ในสภาพต้องจำยอม จึงทำให้เขมรตกไปเป็นของฝรั่งเศสและส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรยุติลงตั้งแต่นั้นมา ถึงแม้ว่าในระยะต่อมาเขมรจะได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสแล้วไทยก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปมีความสัมพันธ์กับเขมรได้ดังเดิมเนื่องจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

บรรณานุกรม

๑. เอกสารชั้นต้นที่พิมพ์แล้ว

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวง

ประเสริฐอักษรนิติ์ คลังวิทยา ๒๕๐๗

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ ภาค ๔ ตอนปลายและภาค ๕ คุรุสภา ๒๕๐๖

เล่ม ๓๑ ภาคที่ ๕๖ ว่าด้วยเหตุการณ์เมื่อเขมรตอนเสรีจสงครามไทยกับ

ญวนสมัยรัชกาลที่ ๓ คุรุสภา ๒๕๑๒

เล่ม ๑๗ ภาคที่ ๒๔ พงศาวดาร ญวน คุรุสภา

เล่ม ๒๓ ภาคที่ ๓๕ (ปก ๔๐) เรื่องจดหมายเหตุของพวกมาทหลวงฝรั่ง

เศสตอนคนแฉนพระเจ้าเอกทัศ, ครึ่งกรุงธนบุรีและครึ่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คุรุสภา ๒๕๑๑

เล่ม ๔๑ ภาคที่ ๖๖ ว่าด้วยจดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี

คุรุสภา ๒๕๑๒

เล่ม ๔๒ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในสมัยรัชกาลที่ ๓ คุรุสภา ๒๕๑๒

เล่ม ๔๐ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จดหมายเหตุรายวันทัพพระเจ้า-

กรุงธนบุรี คุรุสภา ๒๕๑๒

เล่ม ๔๕ ภาคที่ ๗๗-๗๓ พงศาวดารละแวก พงศาวดารเขมรอย่างย่อ

พระราชพงศาวดารญวน ตำนานเมืองสุวรรณโคตมคำ ทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราช

ครั้ง ๒ คุรุสภา

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในวันงานพระราชทานเพลิงศพ พระ-

ราชประสิทธิ์คุณ ๔ เมษายน ๒๕๑๕ กรมศิลปากร ๒๕๑๕

หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารพระราชหัตถเลขา คลังวิทยา ๒๕๑๖

หอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศพระจักรพรรดิพงษ์
อักษรบริวาร ๒๕๐๗

พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ ร.๓-ร. ๔ นำคฤการพิมพ์ ๒๕๐๖

พระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาฉบับหอสมุดแห่งชาติ แพร่พิทยา ๒๕๑๓

๒. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง

ขจร สุขพานิช คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๑๒๐๐-๒๓๑๐ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒประสานมิตร ๒๕๒๐

คณะกรรมการสำนักนายก เรื่องทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชที่กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑
สำนักงานทำเนียบมหาดไทย ๒๕๑๔

จันทร์ฉาย ภักดีอินทร์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยกรุงธนบุรี กรุงเทพฯ รามคำแหง
๒๕๒๐

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ คุรุสภา ๒๕๑๕

เฉลิม พงศ์อาจารย์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ กรุงเทพฯ อักษรบัณฑิต ๒๕๒๑

จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต พิมพ์ครั้งที่ ๓ คลังวิทยา ๒๕๑๔

แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๒ ๒๕๒๐

_____ ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ ๒๕๑๐

_____ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๑ ๒๕๑๑

_____ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๒ ๒๕๑๑

_____ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๓ ๒๕๑๑

_____ ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑ ๒๕๑๒

_____ ปีที่ ๔ เล่ม ๒ ๒๕๑๓

ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ไทยแรกเริ่มแรกจนถึงสมัยอยุธยา กรุงเทพฯ แสงรุ่งการพิมพ์

๒๕ ๒๒

ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรและญวน ปรินฤพานิพนธ์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ๒๕ ๑๔

ถนอม อานามวัฒน์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ภายใต้การปกครองของตะวันตก สังคมศาสตร์
ประสานมิตร ๒๕ ๒๕

นรงค์ พวงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย ๑ พระนคร โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง ๒๕ ๑๔

ทวิช สุภาภรณ์ ประวัติศาสตร์ไทยเขมร แพร่วิทยา ๒๕ ๐๘

นกร พันธุ์นรงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น แผนกเอกสารการพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒพิชญโลก ๒๕ ๒๕

นกร พันธุ์นรงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์พิษเนศ ๒๕ ๒๔

นกร พันธุ์นรงค์ สารคดีเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ ๑ แผนกเอกสารการพิมพ์ศว. พิชญโลก
๒๕ ๒๕

บริหาร เทพธานี, พระ ประวัติศาสตร์ไทย อมรการพิมพ์ ๒๕ ๑๗

ประกอบ ไชยประการ พระมหากษัตริย์ไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ รวมการพิมพ์ ๒๕ ๑๙

ปรีชา พงกมร พระราชประวัติ กษัตริย์ไทยและบรมราชินี กรุงเทพฯ ทวีการพิมพ์ ๒๕ ๑๖

พนรัตน์, สมเด็จพระ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพฯ โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๒๕ ๑๔

ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี มปป.

ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย มหาสารคาม โรงพิมพ์ปริศา ๒๕ ๒๑

เมธา พรอมเทพ ชนวนสงครามเวียงคานม-กัมพูชา กรุงเทพฯ แสงรุ่งการพิมพ์ ๒๕ ๒๓

รอง ศยามานนท์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ถึง
พระนเรศวร พระนคร อักษรศาสตร์จุฬา ๒๕ ๑๕

วิจิตรวาทการ, หลวง เอกสารเรื่องความสัมพันธ์ต่างประเทศสมัยกรุงศรีอยุธยา พระนคร
โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕ ๕๖

วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนคร โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย ๕๕๑๘

สุภัทรทิศ ดิศกุล, ม.จ. ประวัติเอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐ
มนตรี ๕๕๒๒

แสงโสม เกษมศรี ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓ กรุงเทพฯ
โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี ๕๕๒๓

สนั่น เมืองวงศ์ ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ สงขลา มงคลการพิมพ์ ๕๕๒๑

สมคิด ศรีสิงห์ ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พิมพ์เนศ ๕๕๒๓

สมคิด ศรีสิงห์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยสมัยกรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ตอนต้น แผนก

เอกสารการพิมพ์ มศว. พิมพ์โลก ๕๕๕๕

อุดม เขยแก้ว การเมืองในประวัติศาสตร์ไทย โรงพิมพ์เฟื่องอักษร ๕๕๑๗

